

**Univerzita Karlova v Praze**

**Filozofická fakulta**

**Katedra psychologie**



FILOZOFICKÁ FAKULTA  
UNIVERZITY KARLOVY  
V PRAZE

# **Bakalářská práce**

Alžběta Knorková

**Terorismus z pohledu sociální psychologie**

**Terrorism from the Social Psychology Perspective**

Ráda bych poděkovala především paní PhDr. Boukalové, Ph.D. za inspirativní a laskavé vedení práce, které mi umožnilo rozvoj v mnohých směrech a napsání celé práce. Poděkování také patří mé sestře, Bc. Marii Knorkové, která provedla gramatickou a stylistickou korekci textu. V neposlední řadě děkuji i rodině a přátelům za psychickou podporu a mému příteli Edmondu Gradymu za korekci anglického překladu a rovněž za psychickou podporu v průběhu psaní celé práce.

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze dne 27. května 2015*

.....

*Alžběta Knorková*

**Abstrakt:**

Bakalářská práce se zabývá problematikou fenoménu terorismu z pohledu sociální psychologie. Vymezuje pojem terorismus, jeho druhy a cíle. Dále se práce věnuje osobnostním a skupinovým proměnným, které se podílejí na vzniku tohoto fenoménu. Jsou zde rozpracovány i některé přístupy k analýze terorismu a osobnost teroristy v souvislosti s motivací, vulnerabilitou, traumatem či abnormalitou. V kontextu s osobností teroristy je věnována pozornost i morálnímu odpoutání a profilu teroristy. Práce navazuje kapitolou o struktuře a dynamice teroristické skupiny, zde jsou uvedeny například sociální vlivy teroristické skupiny na své členy. Součástí práce je i návrh kvalitativního výzkumného projektu. Ten si klade za cíl zmapovat proměnné, které se v životech teroristů opakovaně objevují a mohou hrát roli v procesu rozhodování o připojení se k teroristické organizaci. Důraz je kladen na významné životní okamžiky, které se rovněž mohou podílet na vzniku terorismu.

**Klíčová slova:**

terorismus, osobnost teroristy, teroristická skupina, sociální psychologie

**Abstract:**

This bachelor thesis deals with terrorism from the social psychology perspective. It defines terrorism, its goals and its classifications. This thesis describes personal and group variables, which influence the formation of terrorism. It elaborates on some psychological approaches to terrorism and terrorist personality in the context of motivation, vulnerability, trauma and abnormality. In the context of the terrorist personality, this thesis deals with moral disengagement and the psychological profile of a terrorist. It continues with a chapter about terrorist group structure and dynamics, for example social influences on its members. Another part of the thesis is an outline for a qualitative research project. Its aim is to explore variables, which repeatedly occur in the life of the terrorist and which may play a role in the decision making process before joining a terrorist group. The emphasis is on important life changing events, which may also influence the formation of terrorism.

**Keywords:**

terrorism, terrorist personality, terrorist group, social psychology

## Obsah

Úvod.....	8
1. Problematika terorismu.....	9
1.1 Historie slova a fenoménu samotného .....	9
1.2 Význam a charakteristika slova terorismus, teror.....	9
1.3 Cíle a formy terorismu.....	10
1.4 Organizovaný zločin vs. terorismus.....	11
1.5 Druhy terorismu a problematika jeho klasifikace.....	12
1.6 Přístupy k analýze terorismu: Role osobnosti vs. ostatní proměnné .....	13
1.6.1 Přístupy podle Hudsona .....	13
1.6.2 Přístupy podle Corte Ibáñeze .....	14
2. Osobnost teroristy .....	15
2.1 Abnormalita osobnosti teroristy.....	15
2.2 Motivace a vulnerabilita .....	17
2.2.1 Motivace a mysl teroristy ( <i>Terrorist Mindset</i> ) .....	17
2.2.2 Vulnerabilita .....	18
2.3 Osobnost teroristy a trauma .....	19
2.4 Morální odpoutání (uvolnění).....	20
2.5 Profil teroristy .....	21
2.5.1 „Úspěšný“ terorista .....	22
3. Teroristická skupina ze sociálně psychologického pohledu.....	24
3.1 Skupinová struktura .....	24
3.2 Skupinové vlivy – dynamika skupiny.....	24
3.2.1 Skupinová polarizace .....	26
3.2.2 Skupinářské myšlení ( <i>Groupthink</i> ).....	26
3.3 Bariéry násilného chování .....	27
3.4 Struktura a fungování teroristické organizace .....	29

3.4.1	Modely vysvětlení terorismu z pohledu teroristické organizace .....	29
3.4.2	Prostředky teroristické organizace .....	29
3.4.3	Vlastní struktura teroristické organizace .....	30
3.4.4	Recruitment .....	31
3.5	Role v teroristické skupině .....	32
3.5.1	Role soběstačné .....	32
3.5.2	Role vůdce .....	32
4.	Návrh výzkumného projektu .....	34
4.1	Cíle výzkumu .....	34
4.2	Výzkumné otázky .....	35
4.3	Použité metody .....	35
4.4	Soubor .....	36
4.5	Sběr dat .....	36
4.6	Pilotní výzkum .....	39
4.7	Analýza dat .....	40
4.8	Diskuze .....	40
4.9	Etická stránka výzkumu .....	42
	Závěr .....	44
	Seznam použité literatury .....	46
	Přílohy .....	i
	Příloha 1 – Tematické okruhy a otázky k rozhovoru s probandem .....	i
	Příloha 2 – Rozhovor s osobou blízkou, přítelem, kolegou .....	iii

## Úvod

Téma terorismu jsem si vybrala, protože je v dnešní době velmi aktuální a závažné. Titulky článků informujících o různých útocích teroristických skupin se na nás valí z novin, televize i internetu. Je fenomén terorismu skutečně takový, jaký se nám jeví z médií? Nepochybuji o tom, že tato problematika bude mnohem složitější. Literatury na toto téma je bezpočet a je obtížné vyznat se v kvalitních zdrojích i problematice samotné.

Cílem práce je vytvořit přehled o dané problematice z pohledu sociální psychologie, pochopit nebo se přiblížit pochopení tématu terorismu a přinést informace jak o osobnosti teroristy, tak o teroristické organizaci jako sociální skupině. V problematice sociální skupiny jsem se zaměřila na dynamiku a strukturu teroristické skupiny. Práce přináší přehled dané tematiky, který poukazuje na složitost tohoto fenoménu a na to, jaké proměnné se spolupodílejí na „vzniku“ teroristy. Jelikož není v mých silách v rámci bakalářské práce jít do hloubky v každé kapitole, přála bych si vytvořit alespoň přehled problematiky terorismu z pohledu sociální psychologie. Jeden z mých hlavních cílů je představit společnosti terorismus z jiného pohledu. Protože mnoho lidí zná tento fenomén právě pouze z médií, což je pohled neúplný a často i zkreslený. V neposlední řadě bych ráda přinesla zájemcům o danou problematiku dobrý zdroj informací, jakousi základnu, na které budou čtenáři moci stavět při dalším poznávání tohoto fenoménu.

# 1. Problematika terorismu

## 1.1 Historie slova a fenoménu samotného

První známé teroristické činy jsou motivovány náboženským fanatismem (Corte Ibáñez, 2009). Mezi 11. a 13. století se objevila sekta šíitských ismailitů, kteří si říkali *assassins* (asasíni) nebo také *hašašíni*, kteří mimo jiné podnikali násilné akce proti různým náboženským skupinám, nejvíce však křesťanským křižákům. Historie slova *terorismus* sahá až do 14. století, kdy bylo poprvé použito ve francouzštině (Zeman, 2002). Terorismus ve smyslu slova, jak ho známe dnes, neboli moderní terorismus, vznikl až v době Velké francouzské revoluce (1789-1799), kdy vzešel od samotných revolucionářů. Robespierre neměl v té době jinou možnost, jak šířit ctnosti, které proklamovala vláda, a proto založil vládu, která byla postavena na strachu a zastrasování lidu. Od této doby získalo slovo „terorismus“ negativní zabarvení (Corte Ibáñez, 2009). V 19. století máme další zajímavé užívání tohoto slova, kdy jím byli označováni nepřátelé absolutistických zřízení, zejména anarchisté, a jejich činy (Zeman, 2002). Velký sociologický slovník (Linhart, Petrušek, Vodáková & Maříková, 1996) uvádí jako předchůdce terorismu starověké násilí proti vládci, který tyranizoval svůj lid. Již po staletí se zde ale vyskytuje morální problematika. Jelikož zabít hlavu státu vždy bylo a je morálně nepřijatelné. Avšak činy teroristických skupin jsou ve srovnání s činy některých států zanedbatelné.

## 1.2 Význam a charakteristika slova terorismus, teror

Slovo terorismus pochází z latinského slova *terrere*, což znamená *hrozit* či *způsobovat hrůzu* (Zeman, 2002). Velký sociologický slovník (Linhart et al., 1996, s. 1317) uvádí latinské *terror*, které nese význam strachu, hrůzy či hrozby a vysvětluje pojem terorismus jako „*násilí v malém měřítku, provedené proti jednotlivci i státní moci*“. Zároveň upozorňuje, že tento pojem je v poslední době užíván velmi široce, což patří mezi jeden z mnoha faktorů, které znesnadňují definování pojmu. Velký sociologický slovník tamtéž odlišuje terorismus od jiných forem násilí, protože jde o „*morálně zdůvodňovaný čin, který má provokativní charakter, podobu otevřeného výsměchu přijatým normám chování*“.

Definovat pojem terorismus, je věc velmi nelehká. Borum (2004, s. 4) ji označuje za „*vexing problem*“ (anglické slovo *vex* znamená soužit, trápit).

Mnoho zdrojů uvádí, že je to komplikované, dokonce nemožné, protože specifická každé teroristické skupiny a jejích cílů je tak rozličná a rychle se měnící, že nelze zobecňovat jednu definici na všechny teroristy a teroristické skupiny. Terorismus ovlivňuje, či dokonce podmiňuje politická situace, jak uvnitř státu, tak i na mezinárodní úrovni, což je dalším faktorem, který znesnadňuje definování tohoto pojmu (Chmelík, 2004). Crenshaw (1998) definuje terorismus jako čin spáchaný nikoliv jednotlivcem, ale skupinou. Skupinou, jež svá kolektivní rozhodnutí zakládá na přesvědčeních teroristické skupiny.

Překvapivé je, že pojem *terorismus*, se v psychologických slovnících téměř nevyskytuje a pokud ano, tak jen s omezeným vysvětlením. Například Velký psychologický slovník (Hartl & Hartlová, 2010, s. 613) definuje pojem *terorismus* jako „*hnutí, většinou politické nebo náboženské, vynucující si určitá práva či výhody usmrcením nevinných obětí a šířením hrůzy*“. Zeman (2002, s. 24) však podává vysvětlení, proč se tento pojem v psychologických slovnících moc nevyskytuje: „*Je to celkem pochopitelné, triviální podstata pojmu tkví zatím spíše v oborech politických věd, práva a sociologie, tam se projevuje dopad tohoto jevu.*“ Dá se říci, že fenomén terorismu je na rozhraní psychologie, politických věd, práva a sociologie a že dopady teroristických činů se projevují významně na různých rovinách a mají svůj odraz i v nejrůznějších oblastech psychologie. Oběti terorismu, jako jednotlivci i jako společnost, jsou velká kapitola teroristických událostí. Nakonec lze zařadit ještě jednu definici terorismu, která říká, že „*terorismus je akt násilí úmyslně spáchaný na civilistech se záměrem prosadit nějaké ideologické, náboženské či politické zájmy*“ (Borum, 2004, s. 4).

### **1.3 Cíle a formy terorismu**

Chmelík podává ve své knize (2004, s. 17) pěkné a strukturované vysvětlení terorismu. Podle něj je „*terorismus obecně chápán jako násilná metoda činnosti extremistických hnutí, pro kterou je typické organizované a plánovité destruování a vraždění nebo hrozba těmito postupy k zavražďování a vydírání státních orgánů, obyvatelstva, za účelem dosažení určitých, ať již politických, národnostních či jiných cílů dané teroristické organizace.*“ Terorismus se projevuje terorem, který má za úkol vytvořit velmi silný psychický nátlak na společnost. K tomu využívá „*psychologický efekt, vyplývající z pocitu nebezpečí a ohrožení, prostřednictvím kterého se teroristé snaží vyvolat ve společnosti pocit strachu, nedůvěry, změny postojů*“ (Chmelík, 2004, s. 17).

Mezinárodní teroristé k posílání svých ideologických a náboženských zpráv užívají teror, který aplikují na širokou veřejnost. Nejsou totiž schopni dosáhnout těchto nereálných cílů konvenčními prostředky (Hudson, 2010). Mezi některé formy terorismu patří například atentáty, bombové útoky, únosy, veřejné popravky, ale také psychické násilí a korupce (Chmelík, 2004).

Obecně můžeme tedy terorismus považovat za metodu pro dosažení určitého cíle, formu psychologické války, kterou užívají k dosažení cíle různě velké ilegální skupiny (Chmelík, 2004). „*Cílem terorismu je především šířit strach, obavy a nejistotu a tím ovlivňovat politický proces, jeho fungování a rozhodování.*“ (Střítecký, 2010, s. 76). A Jenkins (podle Hudson, 2010, s. 1) dodává: „*Teroristé chtějí hodně přihlížejících, ne hodně mrtvých.*“

#### **1.4 Organizovaný zločin vs. terorismus**

Organizovaný zločin a terorismus se liší svými cíli. Cílem organizovaného zločinu je získat politický a společenský vliv, který se promítá do nadnárodních poměrů. Oproti tomu terorismus si klade za cíl ovlivňovat veřejné mínění a prosazovat své politické zájmy násilnými činy (Chmelík, 2002). Ve své podstatě se ale liší jen zdánlivě a jejich dopady jsou stejné. Jsou to násilí a mocenský vliv, které s sebou přinášejí i tragické následky na životech, zdraví občanů a značné ekonomické škody (Chmelík, 2004). V tomto ohledu se prakticky terorismus a organizovaný zločin neliší.

Organizovaný zločin a terorismus mají rozdílné filosofie, čehož jsme si již mohli všimnout v předchozím odstavci věnovaném cílům. Avšak tyto dvě skupiny mají i mnoho společného a částečně se překrývají, například v řadě užívaných metod a postupů. Proto je od sebe nelze jednoduše oddělit. Jelikož organizovaný zločin někdy užívá metody terorismu. A naopak terorismus někdy užívá uspořádání rolí ve skupině, které praktikují organizovaní zločinci (Chmelík, 2004). Oba typy organizací se od sebe vzájemně učí a užívají ty metody, které se ukázaly být úspěšné u jejich protějšku (Mullins, 2009).

Na závěr této kapitoly bych ráda citovala psychiatra Posta (podle Borum, 2004, s. 5), který se terorismem zabývá, shrnuje problematiku definování terorismu takto: „*Existuje obrovské množství teroristických skupin a každá z nich má odlišnou psychologii, motivaci a procesy rozhodování. Vlastně bychom neměli hovořit o psychologii terorismu v singuláru, ale o psychologiích terorismu.*“

## 1.5 Druhy terorismu a problematika jeho klasifikace

Můžeme se setkat s rozsáhlou škálou klasifikací druhů terorismu. Terorismus můžeme dělit podle metod, které daná teroristická skupina<sup>1</sup> užívá, či podle toho, proti komu je skupina zaměřena. Jsou to např. terorismus proti státu x terorismus státní; terorismus vnitřní x terorismus mezinárodní (Zeman, 2002). Jedná se o snahu nějakým způsobem teroristické skupiny uspořádat. Pro nás je z psychologického hlediska důležité dělení dle motivace aktérů teroristických činů. Je to ale nelehký úkol, neboť na světě je více než osm set evidovaných teroristických hnutí (Lang & Brož, 1997). Jejich struktura, cíle, motivy a historický vývoj jsou různé (Zeman, 2002). Prakticky nelze všechny teroristické skupiny rozdělit do čtyř nebo šesti trsů, protože jejich záměry a praktiky jsou velmi odlišné. Navíc má terorismus mnoho aspektů, které všechny skutečnosti kolem něj ovlivňují. Jsou to tyto aspekty: historický, filosofický, politický, právní, psychologický a kulturní (Mika, 2003). Cílem práce není podat podrobný přehled o typech teroristických skupin, protože to je vzhledem k rozsahu práce nemožný úkol, ale ráda bych podala alespoň stručný nástin.

Nejčastější kategorizace terorismu je dle ideologické příslušnosti, povahy cílů, zaměření násilí, výběru cílů a oblasti působení – cíle teroristického násilí, historického původu teroristické skupiny (Sharpe, 2001). Obecně lze rozdělit terorismus na kategorie:

- *Ideologická příslušnost* – může být politická nebo náboženská, ale mohou se prolínat a samy o sobě se dělí na další podskupiny;
- *Cíle terorismu* – terorismus státem podporovaný, či protistátní, cíle se částečně překrývají s ideologií;
- *Cíle teroristického násilí* – výběr oběti teroristického násilí a místo činu, jde o předem dobře vybrané cíle nebo náhodně vybrané cíle;
- *Historický původ teroristických skupin* – částečně se překrývá s ideologií, tato kategorie může být užitečná při analýze teroristické organizace a při snaze dopadnout její členy (Sharpe, 2001).

Na předpokladu, že teroristické skupiny můžeme oddělit dle politického pozadí nebo ideologie, staví také Hudson (2010), který dělí teroristické skupiny na čtyři typy:

---

<sup>1</sup> Pozn.: Pro účely této práce jsou pojmy *teroristická skupina* a *teroristická organizace* užívány jako synonyma.

- *nacionální separatisté,*
- *náboženští fundamentalisté,*
- *nová náboženství,*
- *sociální revolucionáři (idealisté),* ti bojují za radikální cíle, náboženská přesvědčení, politické ideologie, a to včetně anarchismu.

Jak ale Sharpe (2001, s. 186) shrnuje složitost klasifikace terorismu: „*Přestože je definitivní kategorizace terorismu patrně nedosažitelným snem, zůstává potřebnou součástí boje proti terorismu.*“ Jiní autoři jsou již smířeni s nemožností klasifikace terorismu, jako například Corte Ibáñez (2009, s. 31), který bere velmi vážně premisu, podle níž jsou teroristické skutky historickými skutečnostmi, a říká, že: „*teroristé jsou vždy dětmi své doby a svého místa.*“

Nyní bych ráda obrátila pohled na osobnost teroristy a jeho motivy a na teroristickou organizaci jako na sociální skupinu. Právě skrze interakci mezi osobnostmi a skupinou se můžeme dozvědět více o komplikovanosti fenoménu terorismu.

## **1.6 Přístupy k analýze terorismu: Role osobnosti vs. ostatní proměnné**

### **1.6.1 Přístupy podle Hudsona**

- *Multifaktorový přístup:* Mnoho autorů se shodne na tom, že terorismus je zapříčiněn více faktory a není možné jej vysvětlit pouze pomocí jednoho z nich. Patří sem například faktory psychologické, ekonomické, sociální, politické, náboženské či fyziologické. To zahrnuje faktory, které stojí za vznikem terorismu. Jsou to například chudoba, etnické, náboženské a ideologické konflikty, tradice násilí, koroze důvěry v režim a hluboké rozpory mezi vládnoucími skupinami státu (Hudson, 2010).
- *Politický (státní) přístup:* Přístup, který zastává názor, že osobnost teroristy mohou ovlivnit faktory vycházející z prostředí. Jedná se o rovinu mezinárodní i národní. Příkladem nám mohou být například univerzity, které jsou jedním z hlavních míst, kde dochází k rekrutování nových teroristů (Russel & Miller podle Hudson, 2010, s. 13). Dalším příkladem jsou média. Ta poskytují teroristickým organizacím nejlepší přístup k veřejnosti, a tím i potenciálním teroristům. Je to hlavně díky schopnosti médií danou událost barvitě vykreslit. Obzvláště televize je čím dál tím více užívána jako prostředek k sociálnímu

a morálnímu ospravedlnění teroristických cílů a akcí (Bandura, 1998). Teroristé se snaží ovlivnit veřejnost tím, že cílí na vysoce postavené jedince, a to skrze zastrašování veřejnosti a snahu získat si sympatie lidu vůči cílům a akcím, které teroristé podnikají.

- *Organizační přístup:* Někteří analytici vidí terorismus jako organizaci a jeho činy jako činy skupiny, nikoli jednotlivce. Ačkoli jsou trestné činy teroristů spáchány z rozhodnutí vycházející ze skupiny, úroveň závazání se u jednotlivých členů se může měnit (Crenshaw, 1998). Avšak opravdové teroristické skupiny jsou zcela řízeny jedním leaderem, který sice může brát v potaz názory svého poradce, ale finální rozhodnutí a rozdělování příkazů je na leaderovi samotném (Hudson, 2010).
- *Fyziologický přístup:* Tento přístup vychází z fyziologických reakcí na stres, které jsou dle Hubbarda (Hudson, 2010) jednou z možných příčin terorismu. Jelikož je terorismus velmi často diskutován v médiích, je svým způsobem propagován a díky tomu se potenciální teroristé mohou dozvědět více o metodách a cílech teroristických skupin. Pouze to, že potenciální teroristé sledují v médiích nespočet teroristických činů, je může inspirovat k podobným akcím, jelikož automatické fyziologické reakce na stres nemůžeme zcela ovlivnit. Hubbard tamtéž uvádí jednu z možností šíření terorismu tzv. *efekt nákazy*, který může vznikat právě při sledování médií.
- *Psychologický přístup:* Z pohledu psychologie se lze zaměřit na nábor teroristů, proč někdo vstoupí do teroristické skupiny, jaká je jeho osobnost, motivace a jeho „teroristická kariéra“ (Hudson, 2010).

### 1.6.2 Přístupy podle Corte Ibáñeze

- *Makrosociální úroveň:* Tato koncepce vychází z předpokladu, že jisté kontextuální charakteristiky mohou být vhodným prostředím pro teroristickou činnost, ba dokonce ji i stimulovat (Corte Ibáñez, 2009). Koncept prosazuje názor, že terorismus je všeobecnou odpovědí na společenské podmínky.
- *Individuální úroveň:* Tato koncepce vznikla z potřeby analyzovat terorismus i z jiného pohledu než makrosociálního. Vychází z analýzy osobnosti teroristy. Avšak Corte Ibáñez (2009) upozorňuje, že ani jedna z těchto analýz není neomylná.

## 2. Osobnost teroristy

Řada psychologických hypotéz a teorií, které vysvětlují psychologii teroristů, se opírá o dva psychologické předpoklady. Prvním předpokladem je teorie *metodologického individualismu* (Corte Ibáñez, 2009). Základem tohoto předpokladu je přesvědčení, že pokud analyzujeme vlastnosti jednotlivců, kteří byli v daném činu angažováni, získáme tím vysvětlení všech skutků a lidského chování v obecnosti. Pokud tedy poznáme a pochopíme osobnost teroristů (jejich rysy a jejich individuální motivaci), pochopíme i samotný terorismus (Corte Ibáñez, 2009).

### 2.1 Abnormalita osobnosti teroristy

Druhým předpokladem je představa jisté abnormality osobnosti. Jelikož pojem normalita je sám o sobě problematický, Corte Ibáñez (2009) uvádí, že chování, které považujeme za psychologicky nenormální je to, které vychází z málo běžných osobních profilů nebo rysů nebo výjimečných postojů a motivací.

Mnoho autorů se v poslední době shodne na tom, že osobnost teroristy většinou není abnormální. Ale psychopatie je jednou z možných příčin terorismu (Brzybohatý, 2009). Teroristé obvykle mají relativně normální psychologický profil (Sharpe, 2001). Není důvod se domnívat, že jsou teroristé duševně nemocní, protože pro to neexistují empirické důkazy (Friedland podle Borum, 2004, s. 30). Psychicky nemocný jedinec by byl velkým ohrožením pro celou teroristickou organizaci (Sharpe, 2001). Proto teroristické skupiny emocionálně nestabilní jedince selektují (Post, 2010). Corte Ibáñez (2009, s. 131) je ve svém tvrzení odvážnější a píše, že na základě dlouhodobého výzkumu je možné tvrdit, že „*naprostá většina známých teroristů netrpí žádnými vážnými psychopatologickými poruchami*“. Terorista se může jevit jako úplně „normální“ osoba, často bude hluboce nábožensky založený, obecně přijímaný a velmi oblíbený (Turvey, 2012).

Někteří autoři mají i teorie, ve kterých se domnívají, že osobnost teroristy je abnormální. Dobrým příkladem nám bude psycholog Sullwold (podle Hudson, 2010, s. 40), který rozlišoval dva typy osobnosti teroristických leaderů. Byla to osobnost *extravertní a hostilní neurotická* osobnost. *Extravertní* teroristický vůdce<sup>2</sup> je dle Sullwoda nestabilní, bez zábran, bezohledný, na sebe zaměřený a neemocionální – jedná s malým ohledem na důsledky svých činů. *Hostilní neurotický* teroristický

---

<sup>2</sup> Pozn.: Pro účely této práce jsou pojmy *vůdce* a *leader* užívány jako synonyma.

vůdce sdílí mnoho podobných rysů jako paranoidní osobnost. Oba typy jsou netolerantní vůči kritice, podezřívaví, agresivní a vztahovační. Není vyloučené, že se jedinec s psychopatologií dostane do teroristické skupiny (Corte Ibáñez, 2009). Avšak je nanejvýš nepravděpodobné, že by teroristická organizace někoho takového chtěla. Terorismus totiž vyžaduje schopnost spolupracovat ve skupině, což není právě silná stránka duševně nemocných jedinců. Další slabostí osob s duševním onemocněním je také egocentričnost, taková osoba není ochotná se obětovat pro věc, která nenese okamžitý osobní prospěch (Corte Ibáñez, 2009).

Dalším psychopatologickým rysem je emoční oploštělost, která by mohla umožnit konání tak hrůzných činů, které teroristé páchají, aniž by následně trpěli výčitkami svědomí. Nemůžeme ale tvrdit, že všichni teroristé jsou necitliví. Některé z nich netrápí výčitky svědomí, protože politická a náboženská přesvědčení jim dovolí páchat tak kruté činy. Důvodem, proč se domnívat, že ne všichni teroristé jsou emočně oploštělí, je přiznání některých teroristů k tomu, že hlavním motivem k trestnému činu jim byla nenávist (Corte Ibáñez, 2009). Způsoby vnímání reality u paranoiků se shodují s vnímáním teroristů. Mezi shodné projevy patří například nadměrná podezřívavost vůči jiným, persekucní mánie, pocit velikášství, přehnaná pýcha, nepřátelský postoj ke světu, agresivní prchlivost či citová chudoba (Post podle Corte Ibáñez, 2009, s. 133). Corte Ibáñez (2009) však Postovi odporuje a tvrdí, že paranoik se od teroristů liší tím, že ze svých představ o pronásledování má strach, ale u teroristů nemáme o něčem takovém důkazy. „*Terorista musí být schopen v průběhu dlouhých a nudných období plánování nového útku trpělivě vyčkávat*“ (Sharpe, 2001, s. 240). Proto je velmi nepravděpodobné, že by taková neaktivita jedince s duševním onemocněním uspokojila. Avšak musíme zde odlišit mezi teroristy, kteří pracují sami (*osamělí vlci*) a mezi teroristy, kteří jednají v rámci celé skupiny. Duševní onemocnění u jedince, coby člena teroristické organizace, je z výše uvedených důvodů nepravděpodobná. Teroristé – *osamělí vlci*, ale pracují sami, nemají komplice ani organizaci, v rámci které by jednali. Musí být schopní, ale nemusí komunikovat v rámci skupiny a podřizovat se autoritám. Zde je možnost psychického onemocnění mnohonásobně vyšší. Tento typ terorismu považují někteří autoři za větší ohrožení než teroristické organizace, protože je více „vražedný“ a vyžaduje si více obětí na lidských životech (Phillips, 2011).

## 2.2 Motivace a vulnerabilita

Mezi klíčové psychologické faktory v porozumění kteří jedinci a jakým způsobem se v daném prostředí rozhodnou vstoupit do teroristické skupiny, patří motivy a vulnerabilita, ve smyslu náchylnost podlehnout něčemu či někomu (Borum, 2004). Nemůžeme je ovšem považovat za ideologie teroristické skupiny, protože motivy se mění napříč různými teroristickými organizacemi, a dokonce se mohou měnit v průběhu času i v rámci jedné teroristické skupiny (Crenshaw podle Borum, 2004, s. 24).

### 2.2.1 Motivace a mysl teroristy (*Terrorist Mindset*)

Psycholog Taylor (podle Hudson, 2010, s. 21) se pokoušel vyřešit otázku, jaká je motivace teroristů, nebo popsat jejich osobnostní charakteristiky, a to na základě přesvědčení, že teroristé mohou být identifikováni na základě těchto kategorií. S tím souhlasila i Crenshaw (podle Borum, 2004, s. 24) jelikož tvrdila, že existují minimálně čtyři kategorie motivací mezi teroristy. Jsou to:

- příležitost k činu,
- potřeba patřit někam, náležet někam,
- touha po sociálním statusu,
- materiální zisky.

Hudson (2010) jim ale odporoval tím, že ačkoli by pochopení teroristické mysli bylo klíčem k porozumění toho, jak a proč se jedinci stávají teroristy, žádný z mnoha psychologů zatím nebyl schopen mysl teroristy adekvátně definovat. Je třeba pamatovat i na politické, ekonomické, sociální a další faktory, které mohly ovlivnit jedince při vstupu do teroristické skupiny. Jedním z důvodů, proč zatím žádný psycholog nebyl schopen adekvátně definovat mysl teroristy, je nedostatek psychometrických dat z oblasti výzkumu terorismu. Hlavním problémem je zde nulový, nebo minimální přístup k teroristům jako osobám. A pokud už výzkumník získal přístup k uvězněnému teroristovi, byl zde problém s důvěryhodností dat a malým vzorkem respondentů, ze kterého nebylo možno data generalizovat. Nemluvě o tom, že teroristé ve valné většině nechtěli prozrazovat tajné informace o své teroristické skupině a zůstávali loajální (Hudson, 2010). Dalším důvodem, proč je tak těžké definovat mysl teroristy, je kvůli složitosti pojmu samotnému. Mezi příčiny toho, proč se „normální“ člověk stane teroristou, patří následující (Brzybohatý, 2009):

- traumatizující zážitek,
- frustrace,
- racionální úvaha (jako jediný prostředek k dosažení cíle),
- sociální ovlivňování (užíváno při rekrutování nových členů, ale i v rámci skupinové dynamiky)
- materiální výhody,
- psychopatologie jedince.

Brzybohatý tamtéž upozorňuje, že většinou se vyskytuje více příčin pospolu a nikoli samostatně. Důvody, které vedou člověka k tomu, aby se stal teroristou, nás často mohou navést na to, jakým teroristou jedinec bude a jakým způsobem bude pracovat. Proto je také velmi těžké vytvořit nějaké obecné vysvětlení (Sharpe, 2001). Motivace k terorismu vzniká z nespokojenosti jedince s vlastním životem. Jako silný motivační faktor působí také intenzita skupinové dynamiky (Whittaker, 2007), které je věnována pozornost ve třetí kapitole.

Vědcům zabývajících se chováním se zatím nepodařilo definovat jedinečnou teorii teroristické mysli (*Terrorist Mindset*) (Post podle Hudson, 2010, s. 39). To může být způsobeno tím, že lidé, kteří se připojili k teroristickým organizacím, pocházejí z široké škály kultur, národností a ideologických přesvědčení (Hudson, 2010). Je zde téměř tolik typologií osobnosti, které byly rozlišeny v rámci teroristických aktivit, jako je tu samotných typologií osobnosti (Post podle Hudson, 2010, s. 40).

### **2.2.2 Vulnerabilita**

Jsou to faktory ukazující na jedince, kteří mají větší náchylnost k zapojení se, v tomto případě do teroristické skupiny, než ostatní jedinci (Horgan podle Borum, 2004, s. 24). Objevují se zde tři základní témata, která se vztahují k vulnerabilitě a která se jeví jako permanentní a neměnná – nespravedlnost, identita a náležení/sounáležitost (Borum, 2004).

Vnímaná nespravedlnost je již dlouhou dobu považována za ústřední faktor v chápání jak násilí obecně, tak i terorismu, jako specifického typu násilí. Touha po nápravě bezpráví, je velmi silným motivačním faktorem u mnoha teroristů. Často se pak nechtějí pomstít za sebe, ale za bezpráví, které bylo učiněno na ostatních lidech. Jejich cílem jsou instituce a jedinci, které z daného bezpráví terorista obviňuje (Borum, 2004). Jednou z forem vnímaného bezpráví je rozhořčení (Ross podle Borum,

2004, s. 25). Takové rozhořčení může vyplývat z různých oblastí (ekonomická, etnická, rasová, politická, náboženská) a může směřovat jak k jednotlivcům, tak i k celým skupinám lidí.

Proces úspěšného vývoje identity je důležitým faktorem pro integraci a kontinuitu osobnosti (Crenshaw podle Borum, 2004, s. 25). Jednu z variant tohoto procesu vývoje identity je identifikace se skupinou. Ta nastane v případě, že jedinec definuje svou identitu skrze členství v teroristické organizaci. V takovém případě dochází ke sloučení identity jedince s identitou celé skupiny a vytrácí se potřeba být jedinečný, individuální (Borum, 2004). Proces vytváření identity prochází i bouřlivým vývojem, ke kterému dochází přibližně v období adolescence. V tomto období je adolescent extrémně emocionální a citlivý. Klade si otázku „Kdo vlastně jsem?“. Toho zneužívají náboráři do teroristických skupin a podávají takovým jedincům odpovědi, jako například bojovník za svobodu, terorista apod. (Borum, 2004). Jedinci s nedokončeným procesem vývoje vlastní identity mají tendence ji vkládat do identity celé teroristické skupiny (Post, 1998). Jsou proto nejvhodnějším zdrojem členů teroristické organizace. Recruitmentem se práce zabývá ve třetí kapitole.

Pocit sounáležitosti je častou motivací jedinců ke vstupu do teroristické skupiny. Ale také motivací proto, aby v teroristické organizaci zůstali a neopustili ji. Pro mnohé teroristy, které celý život někdo odmítal, je to často poprvé, co zažívají pocit někam patřit. Mnoho odborníků, jako například Post a Luckabaugh, se shodnou na tom, že nespravedlnost, identita a sounáležitost jsou faktory, které se často objevují u teroristů a významně ovlivňují jejich rozhodování o vstupu do organizace a připojení se k teroristickým aktivitám (Borum, 2004).

### **2.3 Osobnost teroristy a trauma**

Valná většina teorií o typické osobnosti teroristy se formulovala na základě již formulovaných osobnostních profilů (násilní delikventi, extremisté). Mezi dvě nejčastěji zmiňované charakteristiky patří narcismus a autoritářství (Corte Ibáñez, 2009). Narcisté by mohli pociťovat „*zvláštní přitažlivost k obvyklé rétorice teroristických organizací, které ze svých obětí dělají obětní beránky všech problémů a křivd*“ (Corte Ibáñez, 2009, s. 135). Podobnost mezi narcisty a teroristy můžeme vidět i v přeceňování vlastních schopností a podceňování schopností ostatních (Corte Ibáñez (2009). Post (1998) se domnívá, že příčinou narcismu jsou traumata způsobená v raném dětství, vychází zde z psychoanalýzy. Píše o rozdělení (*Splitting*) osobnosti, které vznikne na podkladu

traumatického prožitku v dětství (mluvíme zde o tzv. narcistickém zranění). Jedinci s poškozeným sebekonceptem nikdy nejsou schopni rozlišit od „dobrého já“ a „špatného já“. Tyto dva aspekty jsou rozděleny na "já" a "ne já", proto *Splitting*. Jedinci s narcistickou osobností idealizují sami sebe a veškerou nenávist a slabost rozdělují a projektují do druhých. K tomu patří i obviňování druhých ze všeho, co se narcistickému jedinci nepovedlo (Post, 1998).

Avšak nejen Post, ale i další psychologové a psychiatři se přiklání k teorii, že časná traumata měla vliv na budoucí teroristické sklony. Jedná se hlavně o traumata jedinců, kteří pocházeli z rozpadlých nebo nefunkčních rodin. Post (1998) se opírá o studii, kterou prováděl v Německu, jednalo se o detailní analýzu životopisů jedinců, kteří se později stali teroristy. Studie ukázala, že významná část probandů vyrůstala v nefunkční či rozpadlé rodině. Ve 25% probandů se jednalo o úmrtí jednoho či obou rodičů v raném dětství budoucího teroristy. Ze zkoumaných probandů 79% potvrdilo zkušenosti s těžkými rodinnými konflikty, a u 33% z nich to vyvolalo nenávist a hostilní postoje vůči rodině. Časté bylo také umístění do sirotčince (jeden ze tří teroristů) a také neúspěchy, které provázely jedince v průběhu celého dospívání. Pro mnoho jedinců, kteří vstoupili do teroristické organizace, to bylo poprvé v životě, co někam opravdu náleželi (Post, 1998).

## **2.4 Morální odpoutání (uvolnění)**

Albert Bandura (1998) ve svém pojednání o mechanismu morálního odpoutání píše o tom, jak funguje vytváření lidských vzorců chování. Lidé si v průběhu vývoje osvojují morální principy, které se pak snaží dodržovat. Regulují je pomocí sankcí, které v případě nedodržení morálních principů na sebe aplikují. Aby tyto regulátory fungovaly, musí být aktivovány, a pokud nejsou, je zde mnoho procesů, které mohou být jistými mechanismy odpoutány, uvolněny. Selektivní aktivace a uvolnění vnitřní sebekontroly dovoluje různé typy chování u jedné osoby s jedněmi morálními principy. Sankce mohou být uvolněny přestavěním chování jedince (teroristy) za účelem dosažení morálních cílů, přehlížením či zkrácením škodlivých důsledků teroristického útoku nebo dehumanizací obětí teroristické akce. Aby člověk byl schopen takového morálního uvolnění, které umožňuje zabíjení nevinných lidí za účelem dosažení jistých politických cílů, je zapotřebí intenzivního psychologického tréninku. Dalším asociativním mechanismem je například přesun zodpovědnosti, kdy jedinec překrotí vztah mezi jednáním a jeho důsledky.

## 2.5 Profil teroristy

Na tom, že profilování teroristů není jednoduchá záležitost, se shodne mnoho autorů. Jedním z faktorů, který celý proces znesnadňuje, je fakt, že terorista může ve své organizaci zastávat mnoho rolí. Je však pouze málo těch, kteří nakonec vezmou zbraň a jdou zabíjet nevinné (Borum, 2004). Profilování jako takové probíhá analýzou chování pachatele až poté, co trestný čin spáchal. Na základě toho se následně skládá možný profil pachatele. Vyšetřovatelé se ale snaží sestavit profil teroristy ještě před tím, než jedinec zaútočí. Zaměřují se tedy na včasnou identifikaci pachatelů tohoto trestného činu a přerušení teroristického útoku (Borum, 2004). Teorie popisující profil teroristy jsou různé.

Na základě prozkoumání charakteristik jedinců, kteří v minulosti spáchali teroristický čin, bylo vytvořeno několik profilů teroristy. Mezi jeden z nejznámějších patří profil vyvinutý Russellem a Millerem (podle Borum, 2004, s. 37). Vychází ze studie provedené na tři sta padesáti teroristech (řadoví teroristé a leadeři) z osmnácti různých druhů teroristických organizací. Profil vypadá následovně:

- *Věk*: 22-25 pro vstup do organizace.
- *Pohlaví*: 80% operací řízeno muži.
- *Rodinný status*: svobodný.
- *Původ (měšťan/venkovan)*: většina teroristů, kteří se již ve městě narodili, nebo v něm dlouhý čas žili.
- *Sociální třída*: převážně střední či vyšší sociální třída.
- *Vzdělání*: dvě třetiny měly nejméně univerzitní trénink (kurz).
- *Místo rekrutování*: největším místem jsou univerzitní prostory.
- *Politická filosofie*: nejčastější tendence, které se v době studie u teroristů vyskytovaly, jsou anarchismus, Marxismus-Leninismus a nacionalismus.

Již na první pohled je nám jasné, že do tohoto obecného profilu by se hodilo mnoho jedinců, kteří teroristy nejsou a nikdy nebudou. A naopak mnoho teroristů by tomuto profilu neodpovídalo. Takový profil může sloužit pouze jako orientační rámec (Borum, 2004). Modely profilování teroristů jsou příliš často založeny na zjednodušených a uniformních předsudcích místo toho, aby zaměřily svůj pohled na samotné chování pachatele (Turvey, 2012).

Ve svém výzkumu k podobným závěrům došel i Post (Post, Sprinzak & Denny, 2003), který udělal rozhovor s třiceti pěti uvězněnými středo-východními teroristy. Většina z nich měla středoškolské vzdělání. Jedinci, jejichž rodinní příslušníci již byli členy skupiny, se do teroristické organizace připojili s větší pravděpodobností, než jedinci, kteří v teroristické organizaci nikoho neměli. Pro většinu jedinců byla angažovanost rodinných příslušníků významným faktorem při rozhodování o vstupu do teroristické organizace.

### **2.5.1 „Úspěšný“ terorista**

O'Ballance podává kritické zamyšlení nad úspěšným teroristou. Slovo „úspěšný“ chápe jako fakt, že jedinec není polapen, nebo mrtev (podle Combs & Slann, 2002, s. 212). O'Ballance v uvedené publikaci podává výčet základních charakteristik, které takový úspěšný terorista má:

1. *Oddanost*: Znamená stoprocentní nasazení v životní roli teroristy, což je role, která vyžaduje mimo jiné i odříkání. Patří sem také loajálnost leaderovi teroristické organizace.
2. *Statečnost*: Terorista musí ve své roli čelit různým nebezpečím (zranění, uvěznění, mučení), často dokonce i smrti. Míra této vlastnosti ukazuje umístění daného teroristy v hierarchii teroristické skupiny.
3. *Bez soucitu a výčitek svědomí*: Pro teroristu je důležité, aby dokázal zabít bez mrknutí oka (s chladnou hlavou), jelikož většina obětí jsou nevinní muži, ženy a děti. O'Ballance na stejném místě úlevně dodává, že těch, kteří zabijí s chladnou hlavou je naštěstí málo.
4. *Celkem vysoký inteligenční standard*: Proto, aby terorista byl schopen efektivně operovat s informacemi a skládat je do funkčních celků, je potřeba dostatečně vysoká inteligence.
5. *Dostatečný stupeň sofistikovanosti*: Aby terorista byl schopen se nenápadně vmístit mezi dav a neupozorňoval na sebe, je nutná jistá dávka sofistikovanosti.
6. *Všeobecný přehled jedince*: Je obvyklé, že teroristické skupiny rekrutují jedince, kteří prokážou jistý všeobecný přehled a nejlépe mají i univerzitní titul. Jako velmi důležité považují schopnost mluvit plynule anglicky.

Není podmínkou, aby byl každý terorista vybaven tímto setem vlastností, ale je nutné, aby jím disponovali leadeři, plánovači, kurýři, spojky a aktivisté (O'Ballance podle Combs & Slann, 2002, s. 212). Bylo by možné namítnout, že tyto charakteristiky jsou příliš obecné a jen zpoza pravdivé a stabilní, ale jsou zároveň velmi důležitým opěrným bodem v analýze terorismu a chování teroristů (Combs & Slann, 2002).

Mnoho autorů ale tvrdí, že neexistuje jeden univerzální profil osobnosti teroristy. Avšak některé životní zkušenosti se v profilu teroristů objevují velmi často. Je to například křivda zažitá v dětství, zneužívání, zanedbávání a další traumata. Žádný z těchto faktorů nevysvětluje příčiny terorismu, ale může být viděn jako možný zdroj motivace a vulnerability (Borum, 2004). Zatímco mnoho teorií se soustředilo na osobnostní rysy a psychopatologii, moderní teorie vidí terorismus jako proces, ve kterém interakce mezi jednotlivci, skupinami a společnostmi hraje klíčovou roli (Laurence & Matthews, 2012).

### 3. Teroristická skupina ze sociálně psychologického pohledu

#### 3.1 Skupinová struktura

Skupina je „určitý počet lidí, kteří mají něco společného“ (Výrost, 2008, s. 321). Mezi základní znaky skupiny patří jejich vzájemná interakce a to, zda se jedinci za skupinu považují (Výrost, 2008). Mnoho znalostí bylo přebráno ze sociální psychologie malých skupin a bylo aplikováno na teroristické skupiny nebo bylo použito pro jejich studium (Střítecký, 2010). Podobnost ve skupině podporuje formování skupiny a odlišní jedinci často skupinu opouštějí (Výrost, 2008).

Způsob, jakým je skupina vnitřně uspořádaná, se v sociální psychologii jmenuje *skupinová struktura* (Výrost, 2008). Při vzniku skupiny dochází k rychlému vytváření vztahů. To, jakým způsobem se tento proces děje, může ovlivňovat i skladba lidí ve skupině a to, jací lidé jsou. Mezi výhody velké skupiny patří například vyšší potenciální výkon, avšak tyto skupiny jsou náročnější po organizační stránce či vzájemné spolupráci členů. Skupinová struktura se skládá ze systému statusů a rolí jisté skupiny. Totéž bychom mohli říci i o teroristické skupině, která se běžné nenásilné skupině v některých věcech podobá. Existují i podobnosti ve struktuře, které ovlivňují skupinové rozhodovací procesy, různorodost rolí ve skupině, autoritu vůdce a společné cíle, kterých se snaží skupina dosáhnout (Crenshaw podle Borum, 2004, s. 56).

#### 3.2 Skupinové vlivy – dynamika skupiny

Každá skupina působí určitým způsobem na své členy. Záleží na typu skupiny a na soudržnosti skupiny. Čím je skupina soudržnější, tím více ovlivňuje jednotlivé členy. Míra, do jaké jsou členové skupiny ochotni se přizpůsobit pravidlům skupiny, se nazývá *konformita* (Výrost, 2008). Konformita se zvyšuje s rostoucím rizikem vnějšího nebezpečí pro teroristickou skupinu. Soudržnost snižuje vnitřní rozpolcenost skupiny a mění ji v jednotu, která se spojuje proti nepříteli (Post, 1998). Vlivy, které souvisejí s výkonností skupiny, jsou sociální facilitace a sociální zahálení. Se skupinovým rozhodováním zase souvisí skupinová polarizace a skupinové myšlení (Výrost, 2008). Jakmile jedinec vstoupí do teroristické organizace, jeho individuální usuzování a chování je silně ovlivňováno *skupinovou dynamikou* (Post, 1998). Teroristické skupiny mají různé požadavky na své členy. V některých organizacích je tlak na jedince velký, jsou zde kladeny požadavky úplné poslušnosti, členové mají

zakázáno stýkat se s blízkými apod. Takové skupiny často vycházejí z ideologie (Střítecký, 2010). Jedinci, kteří zpochybňují cíle, rozhodnutí nebo činy skupiny se vystavují nebezpečí vyhoštění z organizace. Na tom, že tlak teroristické organizace na členy je obrovský, se shodne mnoho autorů i teroristů, kteří se rozhodli o své minulosti promluvit. Zajímavým paradoxem je, že tyto skupiny, které jsou ze své ideologické podstaty proti dominantní autoritě, by měly tak dbát na poslušnost členů a trvat na jejich konformitě (Post, 1998). Pro teroristické organizace je však naprosto zásadní, aby se o jejich interních záležitostech nikdo nedozvěděl. Proto je vyžadována přísnější kontrola členů skupiny. Za stejným účelem se užívá metod společenského ovlivňování, neboli skupinových vlivů (Corte Ibáñez, 2009). Vnímání reality je u členů teroristických skupin pokrouceno, velký vliv na to má právě tlak skupiny. Teroristé si myslí, že pouze oni znají pravdu a jednají v zájmu dobrých pohnutek (Combs & Slann, 2002). Dynamika teroristické skupiny je také ovlivněna její ideologií, náboženstvím, či politickým příslušenstvím (Hoffman, 2006).

Proces stávání se teroristou můžeme strukturovat na několik fází:

- *fáze stávání se teroristou* (ve smyslu, jak s terorismem člověk přijde do styku a jak prochází zácvikem do své role v teroristické organizaci),
- *fáze teroristou vůbec být* (jedinec již funguje v určené roli v teroristické organizaci),
- *fáze setrvávání v teroristické organizaci*,
- *fáze ukončení účasti/opouštění teroristické organizace, smrt* (Horgan & Taylor podle Borum, 2004, s. 23).

Ve všech těchto fázích již na jedince působí skupinová dynamika a významně ovlivňuje jeho rozhodovací procesy. Míra tolerance k vlastnímu rozhodování se liší dle typu teroristické skupiny, ale vždy je výrazně omezena a ovlivněna splnutím jedince s teroristickou skupinou. Jakmile se jedinec odevzdá skupině, není zde místo pro individuální myšlenky, identitu či rozhodování. Skupina vyžaduje velkou míru jednomyslnosti a je zde značná intolerance vlastních protichůdných názorů (Whittaker, 2007). Důležitým faktorem, který přispívá ke vstupu jedince do teroristické organizace, je jeho „životní cesta“ (Post, 2003).

### 3.2.1 Skupinová polarizace

*Skupinová polarizace* je tendence jedince přiklánět se k názoru, který ve skupině převažuje. Počátek jevu skupinové polarizace vychází ze zjištění, že skupina se rozhoduje více riskantně než jednotlivci. Tato tendence byla nazvána jako „risky shift“ fenomén, což znamená posun k riskantnější možnosti. Výzkumy v této oblasti ukázaly, že někdy je rozhodnutí skupiny riskantnější, ale někdy je i opatrnější, proto se postupně upustilo od označení „risky shift“ a nahradil jej pojem skupinová polarizace. První vysvětlení tohoto jevu podal Walter, Kogan a Bem roku 1964, kteří tvrdili, že ve skupině dochází k difúzi osobní odpovědnosti za výsledek (Výrost, 2008). Což znamená, že zodpovědnost se z jedince přesunula buď na celou teroristickou skupinu, nebo na jedince na nejvyšších pozicích, či na samotné oběti teroristického činu. Přenosem a rozptýlením zodpovědnosti se zabývali také Milgram, Kelman a Bandura. Ti přišli na to, že jedinci se cítí více zodpovědní za následky svých činů, pokud vycházejí z jejich vlastního rozhodnutí a méně, pokud „pouze“ plní příkazy svých nadřízených. Efekt rozptýlení zodpovědnosti spočívá v rozdělení jednoho úkolu do dílčích úloh, na jejichž provedení se podílí více osob. Tím se zodpovědnost „rozptýlí“ mezi tyto jedince a míra zodpovědnosti se snižuje (Corte Ibáñez, 2009). Rozptýlení zodpovědnosti je spojeno také s následujícím:

- *Rutinérství* – zbavuje členy teroristické organizace zodpovědnosti za rozhodování; rutinní vykonávání nějaké činnosti nutí jednotlivé teroristy soustředit se právě na danou činnost, aby probíhala přesně podle předpisů, a tím jim nedovolí uvažovat o následcích činnosti samotné.
- *Zastření ničivých následků vlastních činů* – pokud jedinec nevidí následky svých rozhodnutí, není si jich vědom do takové míry; jedinci, kteří plánují atentáty, se často k místu činu ani nepřiblíží, a tak se snadněji distancují od děsivých skutků, které svým rozhodnutím způsobili.

### 3.2.2 Skupinářské myšlení (*Groupthink*)

Pojmem *skupinářské myšlení* zavedl Janis a označuje neracionální a špatné rozhodnutí skupiny s určitými znaky. Jako takovou skupinu můžeme brát i teroristickou organizaci. Skupinářské myšlení se vyskytuje tam, „*kde snaha členů o jednotu převýší motivaci realisticky zhodnotit možnosti postupu*“ (Janis podle Výrost, 2008, s. 334). Charakteristiky skupinářského myšlení, které se v určitých případech mohou objevit v teroristické skupině:

1. Iluze nezranitelnosti, která vede k nadměrnému optimismu a riskování.
2. Přesvědčení o skupinové morálce.
3. Zúžené vnímání nepřítele jako opravdového zla.
4. Netolerance ke členům skupiny, kteří zpochybňují klíčová přesvědčení teroristické organizace (Janis podle Post, 1998, s. 36).

Skupinářské rozhodování může být ovlivněno také nedostatečnými či neúplnými informacemi, podceněním rizika, nízkou motivací při vyhledávání informací či při přehodnocení již zamítnutých alternativ (Výrost, 2008). Počátek skupinového myšlení můžeme vidět v přeměně individuální identity na identitu skupinovou (Post, 1998). Tato přeměna vychází z potřeby teroristy někam patřit, začlenit se, pokud se takový jedinec dostane pod tlak teroristické skupiny, snadno se s ní identifikuje. Skupinové myšlení je jedním z důležitých faktorů, které stmelují členy teroristické skupiny, můžeme jej označit pojmem **teroristická psycho-logika** (Sütalan, 2008). Autorem pojmu je Post (1998, s. 25), který jej vysvětluje následovně: *„Teroristé jsou vedeni k páčání násilných činů, jež jsou výsledky psychologického nátlaku. Jejich psycho-logika je již nastavena tak, že jsou schopni racionalizovat činy, které jsou psychickým nátlakem nuceni páchat.“*

### **3.3 Bariéry násilného chování**

Naše představy často spojují teroristu především s násilím a víme, že agresivita je symptomem jisté duševní patologičnosti (Corte Ibáñez, 2009). Patologii osobnosti se práce věnuje ve druhé kapitole. Jak již bylo zmíněno, agrese je jednou z možných příčin terorismu. Touha po akci, může u teroristů vést až k obsesi z násilí samotného (Hoffman, 2006). Můžeme rozlišit dva typy psychologických a sociálních bariér, které mají za úkol brzdit ventilaci naší agrese (Borum, 2004). Jsou to bariéry *Outside-In* (vlivy skupiny, které výrazně ovlivňují své členy, například difúze zodpovědnosti či odosobnění) a *Inside-Out* (vlivy vycházející z kognitivního přizpůsobení jedince). Patří sem například morální ospravedlňování, dehumanizace a obviňování obětí. Proto, aby teroristické organizace dokázaly ovlivnit své členy, musí u nich vyvolat jisté psychologické účinky (Corte Ibáñez, 2009). Těmito psychologickými účinky jsou právě *Outside-In* bariéry (Borum, 2004):

- *Difuze zodpovědnosti*: Jedinec zde zmírňuje svoji zodpovědnost za činy, které spáchal na základě příkazu od autority. Zprošťuje se viny na základě tvrzení, že pouze vykonával příkazy.
- *Odosobnění*: Odosobnění je proces, který vychází z přesvědčení jedince, že je podobný či zaměnitelný s ostatními členy skupiny a nemá žádné vlastní charakteristiky či zájmy (Corte Ibáñez, 2009). Vychází z klasické teorie odosobnění, která tvrdí, že na jedince není pohlíženo jako na jedince. Jednotlivci ztrácí své sebeuvědomění a zábrany. Tyto vlivy hrály roli také v rámci standfordského experimentu, kde faktory anonymity, přítomnosti skupiny a fyzického nabuzení vedly k usnadnění odosobnění účastníků experimentu. Další výzkumy ukázaly, že lepší vysvětlením by mohla být reakce u jedinců, být konformní ke specifickým normám dané situace (Borum, 2004).
- *Poslušnost*: Principem je přesun morálního působení na autoritu, skvělým příkladem může být Milgramův experiment s elektrošoky. Probandi zvyšovali intenzitu šoku na základě pobídky autority i s vědomím toho, že někomu ubližují či jej ohrožují. Podstatná část lidí dělá to, co je jim řečeno, bez ohledu na podstatu činu, a to tak dlouho, dokud neobdrží rozkaz od autority přestat (Milgram, 1965).
- *Sociální identita*: Teorie sociální identity říká, že se snažíme strukturovat naše sociální prostředí ve smyslu seskupování osob, sociálních kategorií ve snaze zjednodušit si svět, ve kterém žijeme. Tyto kategorie tvoříme na základě našich zkušeností, ale do velké míry jejich tvorbu ovlivňuje také sociální okolí. Naše znalosti vycházející ze členství v takových skupinách se nazývají sociální identita, která formuje naše sebepojetí. V zájmu zvýšení našeho sebepojetí se snažíme chovat tak, aby hodnocení skupiny bylo pozitivní ve srovnání s dalšími skupinami. Pokud se tak neděje, přemýšlíme o opuštění skupiny a připojení se k jiné. Normy dané skupiny nám udávají co je vhodné vzhledem k dané situaci (Borum, 2004). Jak se spojuje jedinec a skupina, osobní zápal se stane bojem pro skupinu a pohlcující smysl pro skupinu pohltí jednotlivce (Post, 2003). Toto splynutí se skupinou (s identitou skupiny) se zdá být nezbytné pro ospravedlnění činů skupiny a je doprovázeno ztrátou pocitu zodpovědnosti jednotlivce. Teroristé, jejichž jedinou činností je aktivita v rámci teroristické organizace, nemohou být v zásadě donuceni ji opustit, protože by přišli o smysl

života (Post, 1998). Teorie sociální identity říká, že pokud se členové skupiny považují za členy téhož kolektivu, jejich chování je jiné, než kdyby jednali sami za sebe se svou individuální identitou (Corte Ibáñez, 2009). Identita jedince a skupiny, Mumuni (2013) užívá pojem *psychologie self*, hraje v porozumění teroristickému chování významnou roli.

### 3.4 Struktura a fungování teroristické organizace

#### 3.4.1 Modely vysvětlení terorismu z pohledu teroristické organizace

Prvním modelem, kterým můžeme analyzovat terorismus, je model *instrumentální*, který je chápán jako „*prostředek nebo metoda konání, již aplikujeme k dosažení nejrůznějších politických nebo náboženských cílů*“ (Corte Ibáñez, 2009, s. 211). V rámci tohoto modelu platí, že teroristické útoky jsou výsledkem kombinace „*strategické volby, příležitosti, které poskytuje společensko-politický kontext, s prostředky, které jsou k dispozici, s protivníkovými reakcemi a se sociálními i politickými podmínkami*“ (Corte Ibáñez, 2009, s. 211). Dobrým příkladem je sebevražedný terorista, který není subjektem samotným, nýbrž je nástrojem organizace (Corte Ibáñez, 2009). Aby byl tento model kompletní, doplnil jej druhý model, který Crenshawová a Rapoport nazývají *organizační*. Tento model vychází z předpokladu, že teroristické útoky jsou silně ovlivněny vnitřními vlastnostmi organizací, které je praktikují. Organizační model je takovým rozšířením modelu instrumentálního. Model instrumentální má jednu zásadní chybu, jelikož předpokládá, že strategická racionalita teroristických skupin je dokonalá (Corte Ibáñez, 2009).

#### 3.4.2 Prostředky teroristické organizace

Pod slovem organizace odborníci chápou „*sdružení jednotlivců a skupin, které se vysloveně utvořilo pro dosažení určitých, jasně definovaných cílů*“ (Corte Ibáñez, 2009, s. 215). Skupiny mívají jasně rozdělené role a úlohy a v jasně danou hierarchii vztahů. Organizace také mají svá pravidla, díky kterým je činnost každého jedince pod kontrolou.

Každé teroristické akci předchází mnoho příprav a plánování. K dosažení cílů teroristické organizace je třeba rozdělit celou akci na dílčí úkoly, které vykonávají teroristé v rámci svých rolí. Pro to, aby mohla organizace dosáhnout svých cílů, potřebuje také nějaké prostředky (nejen ve smyslu materiálních prostředků,

ale také lidských zdrojů). Mezi hlavní aktivity teroristických organizací patří (Corte Ibáñez, 2009):

- řízení, strategické modelování a plánování teroristických akcí;
- vytváření a udržování sítí sympatizantů a možných pracovníků a členů;
- nábor nových členů;
- výcvik a školení členů;
- úkoly koordinace a dohledu;
- příprava provedení atentátů;
- shromažďování a zásobování ekonomickými, technologickými prostředky a materiály nezbytnými pro uskutečnění všech předešlých akcí.

### 3.4.3 Vlastní struktura teroristické organizace

Teroristické skupiny mají obvykle pyramidové uspořádání, které vychází ze široké základny členů. Spodek pyramidy jsou členové na nižších pozicích, které kontrolují a koordinují členové ze střední vrstvy pyramidy, která již není tak rozsáhlá. Tyto střední vrstvy jsou řízeny a kontrolovány úzkou skupinou lidí, která je na vrcholku pyramidy. Tito lidé se věnují strategii a mají hlavní slovo v rozhodování. Komunikace je v takové hierarchizované organizaci komplikovanější a probíhá spíše z vrcholku pyramidy směrem dolů než opačně. Každá teroristická organizace má způsob, jakým je hierarchicky uspořádaná. Taková struktura není nahodilá, nýbrž promyšlená tak, aby vytvořila vhodné podmínky, pro dosažení cílů organizace (Corte Ibáñez, 2009).

Jedno z možných rozlišení struktury je *specializace*. Je to rozdělení organizace na jednotlivé oddíly, které mají na starost jednu oblast, která je nezbytná pro fungování celé organizace. Velikost specializace je úměrná velikosti organizace. Další možností rozdělení struktury je *formálnost*. Je to míra přísnosti dodržování jistých norem a pravidel v rámci organizace. Některé organizace mají stupeň formálnosti nízký a některé zase vysoký. Takové organizace se svou strukturou podobají vojenským modelům, například IRA (Irská republikánská armáda) (Corte Ibáñez, 2009). Některé organizace dokonce sepisují různé příručky, ve kterých doporučují různé rady od těch, jak nejlépe používat zbraň, přes bezpečnostní opatření až po rady, jakým způsobem nakupovat či se oblékat. Posledním způsobem rozdělení je míra centralizace či decentralizace. *Míra centralizace* znamená, jakým způsobem organizace tvoří

a přijímá rozhodnutí a také jaké množství lidí se na takovém rozhodování podílí (Corte Ibáñez, 2009).

Faktem je, že teroristické skupiny jsou dynamické a neustále se mění ve své struktuře, členství, kultuře, přesvědčeních, očekáváních a aktivitě (Borum, 2004). **Nové teroristické organizace**, které jsou často motivovány náboženskými přesvědčeními, jsou více fanatické a nebezpečné než původní teroristické organizace. Tyto nově vznikající teroristické skupiny se od původních teroristických skupin liší svými cíli, metodami a organizací (Crenshaw, 2000).

#### **3.4.4 Recruitment**

Klíčové pro přežití a dlouhodobý úspěch teroristické organizace je schopnost najít vhodné a mladé rekruty. Pokud je teroristická skupina neustále aktivní v nebezpečných operacích, je také náchylná ke značným ztrátám členů způsobených nejčastěji zajetím či smrtí členů (Borum, 2004). Literatury, která by se věnovala náboru nových teroristů, není mnoho. Jedním z autorů je například Post (podle Borum, 2004, s. 57) který vidí proces náboru členů do teroristické organizace jako nábor do náboženského kultu. Je možné rozlišit tři faktory. Prvním z nich je přesvědčení, že teroristé se v rámci rekrutování nových členů soustředí na oblasti, kde lidé velmi silně prožívají strádání a nouzi. Avšak ne všechny teroristické organizace hledají své členy v těchto kruzích. Dalším zjištěním je, že sociální sítě a mezilidské vztahy jsou klíčová spojení pro nábor do teroristické organizace. Sociální známost či vztah mohou často hrát důležitou roli, když se jedinec rozhoduje o vstupu do teroristické skupiny. Pro velkou část zrekrutovaných teroristů je první setkání s teroristickou organizací zprostředkováno právě skrze známou osobu. Náboráři musejí disponovat jistými schopnostmi. Měli by umět dobře navazovat vztahy, mít jistou obratnost v přesvědčování a dobré rétorické dovednosti (Corte Ibáñez, 2009). Dále se při recruitmentu akcentuje na materiální (finanční odměna) nebo emocionální motivy (ochránit svou rodinu, řešení problémů) (Borum, 2004). Posledním zjištěním je metoda, kterou efektivní náboráři používají na své „oběti“. Je to snaha na jedince vyvinout nátlak ve smyslu urgencye, důležitosti jeho vstupu do organizace a také snaha bezprostředně jedince donutit ke vstupu do organizace (Borum, 2004). Mezi další motivy patří mimo jiné i kolektivní prospěch (Corte Ibáñez, 2009).

## 3.5 Role v teroristické skupině

### 3.5.1 Role soběstačné

V každé organizaci, která provozuje nějaké aktivity, je třeba věnovat pozornost také funkčním a vztahovým záležitostem dané organizace. Pro udržování skupiny jsou klíčové dva úkoly. Je to péče o soudržnost a o loajalitu skupiny (aby členové vytrvali ve skupině). *Skupinová koheze* znamená míru soudržnosti skupiny, míra, do které skupina drží pohromadě. Dokud členové mají velkou soudržnost, může teroristická skupina odolávat velkému množství vnitřních i vnějších ohrožení. Bylo dokázáno, že lidé v ohrožení vykazují větší míru skupinové solidarity (Janis podle Borum, 2004, s. 59). To je hlavním důvodem, proč dobří leaderi často připomínají svým členům nepřítele a skutečnost, že jsou stále v nebezpečí. Teroristické organizace pro péči o kohezi potřebují nepřítele, a pokud jej nemají, tak si ho vytvoří. Pro přežití skupiny je také důležitá již zmíněná věrnost členů skupiny. Věrnost se může posilovat ideologií teroristické organizace, nebo pocity loajality vůči jejím členům, obzvláště vůči leaderovi. Některé skupiny mají za opuštění skupiny jisté sankce. Jinými slovy jednoho z teroristů Kleina: „*Není zde jiný východ než skrze hřbitov*“ (Borum, 2004, s. 60). Nejčastěji spadají tyto role do střední či nejnižší části pyramidy. Jedná se převážně o praktickou péči a o správný chod celé organizace (Corte Ibáñez, 2009).

### 3.5.2 Role vůdce

Leader organizace je mistr vlivu. Vůdci se musejí současně věnovat úkolům a akcím organizace, stejně jako procesům uvnitř skupiny a vzájemným vztahům. Neexistuje pouze jeden správný způsob vedení organizace (Borum, 2004). Na základě psychologického portrétu Strentze můžeme u vůdců pozorovat několik znaků vlastní osoby vůdce. Osobnost vůdce je rigidní, zapálená pro věc, přespříliš podezřívavá a velmi motivovaná. Své chyby přenáší na ostatní a těžce snáší nesouhlas členů skupiny. Takový vůdce je přesvědčen o vlastní pravdě a o zcestnosti jiných názorů, jeho hlavní obranný mechanismus je projekce. Vůdci bývají mentálně zdraví a dokážou odhadnout lidi a jejich potřeby. Velmi často se vůdce stane idealizovaným charismatickým leaderem. Takový vůdce je sebevědomého vzezření, vzdělaný, zkušený, rétoricky zdatný a považovaný za vysoce inteligentního (Borum, 2004). Přitažlivost vůdců spočívá v kombinaci osobních kvalit a poselství, která předávají svým členům (Corte Ibáñez, 2009). Vůdcovo charisma dokáže motivovat členy teroristické skupiny k akci a zároveň dokáže udržovat poslušnost a loajalitu jeho následovníků. Avšak charismatičtí

lidé nemusejí být vždy dobrými vůdci, resp. efektivní leadeři nemusejí nezbytně být charismatičtí. Znají své silné i slabé stránky a dokážou si podle toho uspořádat prostředí (Borum, 2004). Corte Ibáñez (2009) charakterizuje charismatického vůdce jako člověka, který je schopný změnit hodnoty mnoha jiných osob tím, že je zaměří na cíle přesahující jejich osobní ambice. Vůdcovo charisma má za následek absolutní poslušnost členů skupiny a posílení váhy závazku, který má člen vůči organizaci a hlavně vůči vůdci (Borum, 2004; Corte Ibáñez, 2009). Do klíčových úkolů vůdce, které jsou aplikovatelné na většinu teroristických organizací, patří:

- *Udržovat platný systém přesvědčení dané teroristické skupiny:* Schopný vůdce musí umět formulovat přesvědčení skupiny a její ideologie. Stejně tak musí být schopen přesvědčit ostatní, aby ideologii přijali za svou a umlčet případné protesty.
- *Ustanovit a udržovat v chodu organizační rutinu:* Týká se struktury teroristické organizace a vztahů mezi členy, za které je vůdce zodpovědný.
- *Kontrolovat hladký průběh komunikace:* I pokud se leader rozhodne nebýt hlavním správcem komunikace, hladký průběh komunikace musí být pod jeho kontrolou.
- *Zmanipulovat motivy a účelné cíle pro své následovníky:* Leader vytvoří cíle, které mají silný motivační účinek na členy teroristické organizace.
- *Odklonit konflikty na vnější cíle:* Případné vnitřní konflikty mohou narušit kohezi skupiny, proto je vůdci odklánějí ven z organizace na vnější cíle. Úkolem leadera je přesunout tenzi a nenávist ze skupiny ven a využít ji proti nepříteli a k dosažení cílů.
- *Udržovat akce v chodu:* Tím zůstane skupina zaměřená na jisté cíle (Crenshaw podle Borum, 2004, s. 61-62).

## 4. Návrh výzkumného projektu

Pro návrh výzkumného projektu bylo zvoleno téma: *Proměnné, které působí na jedince a jejichž příčinou se jedinec teroristou stane*. Jedná se o faktory, které hrají roli v procesu stávání se teroristou a spolupodílejí se tak na vzniku terorismu. Tímto problémem, který nás provází celou prací, je otázka, jaké proměnné se opakovaně objevují v životě budoucích teroristů? Po útoku v USA 11. září 2001 se výzkumy obrátily hlavně tímto směrem. Klíčovým tématem se stalo zkoumání faktorů, které se podílejí a spolupodílejí na vzniku terorismu, motivace teroristů a také sociální vztahy ve skupině. Cílem tohoto zkoumání je zefektivnit boj proti terorismu a zvýšit preventivní opatření (Stedmon & Lawson, 2013). V teoretické části jsem hovořila o různých proměnných z řad jak osobnostních, tak i skupinových, a v této části bych ráda mapovala existenci jistých proměnných, které hrají roli při rozhodování se o vstupu do teroristické organizace se zaměřením na zlomové události v životě teroristů.

### 4.1 Cíle výzkumu

V tomto výzkumu půjde o mapování většího počtu proměnných a také zlomových životních událostí, které můžeme u teroristů nalézt. Předpokládá se, že u různých typů teroristů to mohou být různé proměnné a různé události, jejichž význam by mohl být v budoucnu prověřen na větším vzorku. Takové výsledky by bylo možné užít při preventivních bezpečnostních opatřeních. Avšak bylo by třeba, jak je tomu i nyní, s takovými výstupy zacházet velmi opatrně.

Dalším cílem, pokud to studie umožní, je analyzovat míru interakce mezi osobnostními a skupinovými proměnnými. Díky tomuto zjištění by se vyšetřovatelé mohli více zaměřit na prevenci rizikových faktorů v životech lidí, kteří by z nějakých důvodů měli větší tendence k připojení se k teroristické skupině, například měli rodinné příslušníky, kteří se zapojovali do teroristických aktivit.

V neposlední řadě by se získané poznatky daly použít jako podklady pro vytvoření hypotéz, které by se dále zkoumaly v kvantitativním výzkumu. Výsledky by mohly například naznačit odlišnosti mezi proměnnými, které působí na teroristy samotáře a teroristy v rámci teroristických organizací. Nebo naopak podobnosti, které poukazují na společné životní zkušenosti teroristů.

## 4.2 Výzkumné otázky

Na obecnější rovině by bylo možné formulovat otázku: *Proč se člověk stane teroristou?* Skrze motivy jedince je možné nahlédnout do proměnných, které se na procesu stávání se teroristou podílejí.

Výzkumné otázky:

1. Jaké proměnné se opakovaně objevují v životech teroristů?
2. V jakých kombinacích a souvislostech se tyto proměnné často objevují?
3. Z jakých důvodů se člověk rozhodne stát se teroristou?
4. Jak se odlišují teroristé *osamělí vlci* a teroristé jako členové teroristické organizace?
5. Jaké stejné a odlišné proměnné se objevují u příslušníků různých teroristických organizací?
6. Jaké zlomové okamžiky, které jedince mohly vést k terorismu, se vyskytují v životě teroristy?
7. Do jaké míry jedince při vstupu do teroristické organizace ovlivňují osobnostní proměnné a do jaké míry skupinové proměnné?

## 4.3 Použité metody

Pro návrh výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumný design, konkrétně pak kazuistický přístup, protože jeho silnou stránkou je postihnouti komplexnosti jevu. Případové studie nejlépe obsáhnou problém, kterým se práce zabývá (Hendl, 2005). U výzkumu fenoménu terorismu lze jistou proměnlivost očekávat. Bude se jednat přibližně o deset osobních případových studií. Počet probandů se může měnit v závislosti na získaných datech. Případové studie vedou k detailnímu prozkoumání případu a umožňují „*popis vztahů v jejich celistvosti*“ (Hendl, 2005, s. 104). Dále je zde také možnost studovat daný případ do hloubky a získat tak cenná data, která se často v rámci kvantitativního výzkumu získat nedají (Hendl, 2005). Jelikož se budu snažit získaná data dát do širších souvislostí, a tím získat hlubší náhled na danou problematiku, dal by se tento výzkum označit také jako kolektivní případová studie dle Stakea (Hendl, 2005). V rámci každé případové studie bude proveden sběr dat z různých zdrojů a následná analýza těchto dat a porovnání výsledků mezi sebou.

Výzkum bude analyzovat případové studie a hledat proměnné, které se u jednotlivých případů budou opakovat. Někteří výzkumníci přede mnou se již ve svém

bádání zaměřovali na různé proměnné, ale vždy na proměnnou jednoho typu, kterou zkoumali jako samostatný fenomén.

#### **4.4 Soubor**

Výběr výzkumného souboru bude probíhat pomocí tzv. *účelného vzorkování* tj. „*volba informačně bohatých případů pro hlubší studium, kde počet případů a jejich výběr závisí na účelu studie*“ (Hendl, 2005, s. 154). Byl zvolen přibližný počet případových studií: deset. Snahou je zvolit jedince, kteří pocházejí pokud možno z nejrůznějších typů skupin a organizací i takové, kteří prováděli svou teroristickou činnost sami, protože cílem výzkumu je získat proměnné, které se objevují napříč celým fenoménem terorismu. Proto je vhodné vybrat jedince, kteří pocházejí z různých kultur a náboženství, stejně jako z různých politických a sociálních poměrů. Výzkum by se zaměřil na aktivní a odsouzené teroristy. Lze totiž předpokládat, že data získaná od teroristů, kteří organizaci opustili a sami nebyli vinni a data od aktivních teroristů budou odlišná. Jako příklad vhodných probandů mohu jmenovat Anderse Behringa Breivika, který má na svědomí teroristické útoky v Norsku roku 2011. Patří mezi zastánce ultrapravicového radikalismu. Dalším příkladem by byl vůdce islamistické organizace al-Káida Ajmán Zavahrí, rovněž zastánce islámského džihádu. Anebo Hasan Nasralláh, který je nynějším vůdcem libanonské islámské politické strany Hizballáh. Je třeba brát v úvahu skutečnost, že výběr vzorku je mimo jiné determinován dostupností osob a jejich dat.

#### **4.5 Sběr dat**

Jelikož Hendl (2005) píše, že v kvalitativním výzkumu je hlavním prostředkem sběru dat právě sám výzkumník, je třeba napsat pár řádků o mém postoji k oblasti výzkumu. Jak jsem již psala v úvodu, mým cílem je rozšířit povědomí o složitosti fenoménu terorismu. V rámci výzkumu bych si přála objevit zajímavé souvislosti mezi proměnnými, které by pomohly včasné prevenci výskytu terorismu a v boji proti němu, jelikož si uvědomuji, že terorismus se stává čím dál tím větší hrozbou pro každého z nás. Je nevyzpytatelný a jen těžko kontrolovatelný. Jeden okamžik, který může změnit životy tisíců lidí. Ráda bych přispěla v boji proti těm, kteří zneužívají své postavení a své prostředky k tomu, aby dosáhli svých cílů násilím. Zároveň si v rámci výzkumu uvědomuji, že interview s teroristy, mohou odkrýt i citlivé stránky, které by mohly ovlivnit interpretaci dat.

Podle vybraného vzorku respondentů bude třeba provést odpovídající studii kultur jednotlivých probandů. Zjistit specifika dané kultury, zvyky a komunikační návyky. Na základě těchto zjištění bude třeba upravit styl rozhovoru a také adekvátně zpracovat a vyhodnocovat data. Na základě získaných informací je vhodné zvážit pohlaví výzkumníka, který bude provádět rozhovor s teroristou, jelikož by jeho pohlaví mohlo mít vliv na průběh rozhovoru. Bude třeba vybrat výzkumníka, jehož úroveň jazyka, ve kterém bude probíhat rozhovor, je vysoká, nejlépe výzkumníka, jehož mateřský jazyk je shodný s jazykem respondenta.

Jednou z metod sběru dat bude **interview** s jednotlivými probandy, které bude zároveň nahráváno na diktafon a kameru. V rámci interview bude třeba, aby výzkumník vedl rozhovor citlivě a nenechal se ovlivnit výpověďmi probanda. Rozhovory budou probíhat ve věznicích v samostatných místnostech, kde bude pouze proband a výzkumník. Od každého probanda bude třeba před začátkem rozhovoru získat písemný souhlas k pořízení a uchování nahrávky, která poslouží výhradně k výzkumným účelům a nebude nikde zveřejněna. Všichni účastníci výzkumu budou předem také informováni o možnosti ukončit svou účast na výzkumu kdykoli v jeho celém průběhu. V rozhovoru se výzkumník probanda bude ptát na otázky, které se obsahově řídí oblastmi, kterými jsem se zabývala v metodologické části. Tematické okruhy otázek se zaměřují na socializaci a osobní zkušenost a jsou to otázky otevřené. Dle toho, jak bude proband odpovídat, se popřípadě výzkumník doptá. Otázky jsou formulované vždy speciálně pro určitého probanda, budeme se ptát na konkrétní skupinu, ve které byl členem, na konkrétní události, apod. Návrh rozhovoru je v Příloze 1. Pokud proband odmítne nahrávání rozhovoru, bude výzkumník odpovědi zapisovat do připravených záznamových archů s tím, že se zaměří na nápadné životní události, odpovědi či projevy probanda. Cílem rozhovoru je získat co nejvíce informací ze života probanda a z významných událostí, které ovlivnily jeho život. Zaznamenáme i způsob, jakým proband odpovídá. Celý rozhovor bude pro zvýšení kvality výzkumu nahráván kamerou, která bude umístěna na stole v místnosti, kde bude rozhovor probíhat a bude snímat všechny účastníky hovoru. Hlasovou linku zaznamenáme pomocí diktafonu, který bude rovněž na stole. Po rozhovoru se ve spolupráci s výzkumníkem a další osobu přepíše záznamy z archů, videozáznamů a diktafonu na zvlášť připravený záznamový arch. V průběhu sběru dat bude po každém rozhovoru provedeno systematické srovnání dat. Výběr výzkumníka, který provede rozhovor, hraje

klíčovou roli v kvalitativním rozhovoru. Proto bude třeba vybrat zkušeného tazatele, který je vnímavý k potřebám probanda a zároveň dokáže získat potřebné informace. Výzkumníci, kteří povedou rozhovor s teroristou, jsou předem speciálně proškolení tak, aby se vyhýbali otázkám typickým pro výslech, které by mohly v probandovi vyvolat pocit ohrožení pro celou jeho teroristickou organizaci (Post, 2010).

Dalším zdrojem dat budou výpovědi rodinných příslušníků či blízkých přátel zkoumaných jedinců, spolužáků, kamarádů, kolegů. Rozhovory s rodinnými příslušníky budou probíhat podobně, jako rozhovory s teroristy. Budou probíhat v místnosti k tomu určené, která se nachází na neutrální půdě a je dostupná vzhledem k bydlišti dotazovaných. Místnost bude vybavená klasickým nábytkem (židle, stůl, křeslo) a bez předmětů rušících pozornost. Cílem rozhovoru s blízkými osobami bude porovnat informace získané od probanda a zjistit případné rozdíly ve výpovědích. Otázky k rozhovoru jsou v Příloze 2. Pokud nebude možnost realizovat rozhovor s takovou osobou, je možné některá data vzít z policejního spisu nebo anamnézy jedince, které poslouží jako další zdroje dat.

Jako další zdroje dat pro analýzu poslouží policejní záznamy z vyšetřování trestného činu, které obsahují také osobnostní testy jedince a jeho osobní a rodinnou anamnézu. Takže při analýze dat můžeme použít i srovnání s již získanou anamnézou. Součástí těchto spisů budou i výpovědi svědků, které bude rovněž možné použít v rámci analýzy dat. Tam kde bude možné užít analýzu stop a výsledků činností (např. deníky, dopisy atd.), tak analýzu učiníme. Většina takových detailů již bude součástí policejního spisu. Pokud budou tyto zdroje přístupné, provedeme opětovnou analýzu těchto dat.

Posledním zdrojem dat budou osobnostní a projektivní testy, které budou předloženy každému probandovi (teroristovi). Data nezískáváme, pokud jsou již obsaženy v policejním spise. Jedná se o standardizovaný osobnostní test **MMPI**. Probandi jej vyplní samostatně v místnosti, kde bude probíhat i interview. Přítomen bude pouze administrátor, kterým bude odlišná osoba než ta, která povede rozhovor. Test bude zadán standardizovaným zadáním. Probandi budou své odpovědi zanášet do záznamového archu pomocí psací potřeby. Výsledky z tohoto testu by mohly ukázat na případné výrazné vlastnosti osobnosti či psychické poruchy jedince. Dále **Baum test** a **Test kresby postavy**, které budou rovněž zadány v místnosti, kde bude probíhat interview. Tyto projektivní testy by mohly doplnit výsledky rozhovoru. V projektivních testech se mohou manifestovat tendence nevědomí, vnitřní konflikty, potlačené obsahy

a také dominantní obsahy vědomé i nevědomé. Rovněž mohou vypovídat o základních aspektech psychického fungování jedince, o jeho zkušenostech, vzorcích chování a osobních hodnotách (Altman, 2002). Zadávat je bude stejný výzkumník, který zadává test MMPI. Posledním testem bude **Rorschachův test**. Ten bude opět zadán standardizovaným zadáním a zadá jej stejný administrátor, jako u předchozích testů. Rorschachův test by podobně jako předchozí projektivní testy mohl ukázat různé vlastnosti jedince a také jeho způsob myšlení. Rovněž by mohl manifestovat například agresivní tendence jedince a další aspekty, které by později bylo možné porovnat s dalšími daty. Zde je nutné upozornit na kulturní podmíněnost testů, která by mohla být překážkou ve využití tohoto zdroje dat. Bylo by také možné pro analýzu použít již realizované znalecké diagnostiky ze spisu probanda.

#### **4.6 Pilotní výzkum**

Jelikož takto hloubková studie bude náročná, považuji za vhodné provést pilotní výzkum, který poukáže na případné problémy, které bude třeba ošetřit ještě před počátkem výzkumu. Pilotní výzkum pomůže lépe určit výzkumné otázky. Kromě toho by mohl upřesnit i představu o přibližném počtu probandů, kterých bude pro výzkum potřeba. Pilotní výzkum může odhalit potíže, které by v průběhu výzkumu mohly nastat a umožní tak lepší přípravu na hlavní část výzkumu. Pomůže nám odhadnout finanční a časovou náročnost celého projektu a také počet osob, které se na něm musí podílet. Pilotní výzkum by nám také mohl ukázat, jakým způsobem teroristé spolupracují, jaké bariéry v komunikaci nastávají a které nežádoucí faktory mohou ovlivnit průběh výzkumu.

Pilotní výzkum se týká jedné případové studie, kterou provedeme na jednom z probandů. S probandem bude veden rozhovor, kterého se účastní jeden výzkumník. Interview proběhne ve vězení v místnosti k tomu co nejvhodnější. Na stejném místě budou zadány i osobnostní a projektivní testy MMPI, Baum test, Test postavy a Rorschachův test. Data budou analyzována způsobem, který je popsán v kapitole 4.7 Analýza dat. Dojde tedy i k doslovné transkripci a otevřenému kódování. Následně provedeme analýzu a porovnání s rozhovorem s blízkou osobou a policejními spisy. Zredukujeme data a vytvoříme návrh na členění kategorií jednotlivých proměnných. Celý tento proces ukáže náročnost celé analýzy a práce s daty, a tím pádem i celého výzkumu.

## 4.7 Analýza dat

Prvním krokem v analýze dat musí být nezbytně doslovná transkripce získaných rozhovorů. V rámci transkripce bude již možné zdůraznit důležitá místa podtrháváním a okomentovat chování či způsob vyjadřování probanda, a to hlavně díky videozáznamu a hlasovému záznamu. Budou zdůrazněny nápadné hlasové změny, smích apod. Bude následovat otevřené kódování, které nám pomůže odhalit kritická místa a opakující se témata. V rámci každé případové studie se porovnájí data získaná z různých zdrojů. Následuje redukce a návrh kategoriálních systémů dat. Data získaná z jednotlivých případových studií se rozčlení na kategorie odpovědí, které se v datech opakovaně vyskytují (například z materiálů vyplývá, že častou motivací teroristů byla touha po pomstě). Výsledná data, která budou získána na základě analýzy dat v rámci jedné případové studie, budou následně porovnána a kategorizována i mezi sebou a identifikuje se vztah mezi jednotlivými kategoriemi. Z takto získaných dat již bude možné vytvořit graf výskytu každé proměnné, která se jeví jako jeden z možných faktorů podílejících se na terorismu. Také dojde ke srovnání toho, jaké proměnné se vyskytují často v kombinaci s jinými proměnnými. Na interpretaci dat, se bude podílet tým lidí, který bude složen z různých odborníků (psychologů, kulturních antropologů, etnologů, policistů, atd.), aby bylo možné získaným informacím komplexně porozumět a vysvětlit je. Na základě těchto výsledků bude možné formulovat hypotézy pro kvantitativní ověření v následujících výzkumech.

## 4.8 Diskuze

Výzkum má své přednosti i svá omezení. Mezi jedno z omezení patří poměrně malý vzorek respondentů, který je však v kvalitativním výzkumu nahrazen svou kvalitou. Sebraná data jdou do hloubky a pečlivě zkoumají strukturu a proměnné daného případu. Následně jsou data jednotlivých případových studií pečlivě analyzována a porovnávána i mezi sebou. Jako jednu z předností výzkumu, mohou jmenovat kvalitu a hloubku dat. Nejen, že výzkum čerpá z nově sebraných dat, ale i z dat, která již byla sebrána jinými výzkumníky. Jelikož výzkum užívá data sebraná různými metodami, je možné užívat systematické triangulace napříč celou studií, což značně zvyšuje validitu i reliabilitu výzkumu. Metody sběru dat čerpají z:

- rozhovoru,
- pozorování,
- analýzy stop a výsledků činnosti,

- osobnostních a projektivních testů,
- policejních spisů,
- osobní a rodinné anamnézy.

Nesnadným úkolem je sehnat vhodné probandy do výzkumu. Možnosti v tomto poli zkoumání jsou bohužel omezené, a to hlavně špatnou přístupností probandů. Většina teroristických útočníků je buď mrtvá, nebo odmítá vypovídat a zachovává absolutní loajalitu své organizaci. To znesnadňuje a zpomaluje výzkum v oblasti tohoto fenoménu obecně.

Otázkou je, zda by nahrávací zařízení (diktafon a videokamera) nepůsobily na probandy jako rušivé faktory a neovlivňovaly je v jejich odpovědích. Mohlo by to například rozptylovat jejich pozornost, nebo snahu působit v lepším světle. Proto by bylo vhodné zvážit, zda by kamera nebyla skrytá, aby nerušila pozornost probandů, avšak proband by byl o nahrávání informován a podepsal by informovaný souhlas. Diktafon by také šel ukrýt v místnosti tak, aby nerušil pozornost probanda. Je možné, že nahrávací zařízení by působila i na výzkumníky, aby například vypadali profesionálněji. Tomuto jevu se rovněž snažíme předejít a to hlavně vhodnou edukací. Ve výzkumu je důležité, aby se výzkumník soustředil na probanda a citlivě vedl interview.

Obtížné bude také opatření policejních spisů, které by obsahovaly osobní testy jedince a osobní a rodinnou anamnézu. K těmto materiálům není běžně přístup dovolen, proto by bylo třeba zajistit povolení. Další komplikací je skutečnost, že ne každý spis obsahuje všechny zmíněné požadavky.

Jako nevýhoda tohoto výzkumu je finanční a časová náročnost. Výzkumný tým se musí často přesouvat, aby sebral data v daném vězení či lokalitě. Sběr dat je náročný fyzicky, psychicky i časově a podílí se na něm vždy několik výzkumníků. Rovněž analýza dat je časově náročná. Proto je dobré naplánovat si celý výzkum s ohledem na dostatečnou časovou i finanční dotaci a počítat s časovým prodloužením i tam, kde původně nebylo zamýšleno. Jelikož je rozhovor i testování probandů poměrně náročné pro obě strany, interview a testování bylo rozděleno na dvě části a rozloženo do dvou dnů. Tímto se však samotná studie prodloužila a zvedla se i finanční náročnost. Avšak pro psychohygienu výzkumníků a probandů, to lze považovat za velmi dobré rozhodnutí. A to i vzhledem k vyšší kvalitě výzkumu.

K náročnosti výzkumu rovněž přispívají kulturní a jazykové bariéry, které se výzkum snaží ošetřit, ale možnost nepochopení či špatné interpretace (gestikulace, práce s hlasem, jazyková skladba) tu stále je. Nelze opomenout ani pohlaví výzkumníků. Mohlo by se stát, že informace získané o dané kultuře budou mylné a proband bude odmítat mluvit s osobou jistého pohlaví. Například příslušníci muslimského vyznání, by mohli odmítat mluvit s výzkumníkem ženského pohlaví, nebo dokonce odmítnout celý projekt jen z důvodu pohlaví autorky výzkumu. Pokud by probandi odmítli účast na výzkumu, nebo by chyběl zástupce dané teroristické skupiny, bylo by možné nahradit jejich výpovědi rozhovorem s osobou blízkou či přáteli a také daty z policejního spisu.

Je třeba brát v potaz i další rizika tohoto výzkumu. Při výběru respondentů by se mohlo stát, že dojde k opomenutí jisté teroristické organizace, která by poskytla velmi zajímavá data, ale jelikož došlo k jejímu opomenutí, specifika skupiny se neprojeví. To může mít za následek určité zkreslení výsledků výzkumu. Avšak je možné chybějící data doplnit z jiných zdrojů viz výše. Dalším rizikem je záměrné zkreslování odpovědí probanda, které by mohlo být způsobeno lhaním probanda nebo špatnou interpretací výzkumníka. Tato rizika však byla ošetřena proškolením a náročnými kritérii, které musí výzkumník splnit. Je třeba zmínit i nezáměrné zkreslování odpovědí, které může být způsobeno pokřivenou představou probanda o jeho činech a motivaci. Proto je dobré, že je ve výzkumu užito více metod sběru dat, které tyto nežádoucí jevy částečně zredukuje. Mohlo by se stát, že probandi se vůbec nebudou chtít účastnit výzkumu, a proto bude nutné pro analýzu užít pouze data získaná z rozhovoru s blízkou osobou a z policejních spisů.

V další fázi výzkumu, by bylo dobré rozšířit vzorek probandů a opět porovnávat rozdíly mezi teroristy osamělými a teroristy v rámci skupiny a také proměnné, které se obecně v životě budoucích teroristů opakovaně objevují. Závěry z výzkumu by bylo možné použít pro formulování hypotéz k následující kvantitativní studii.

#### **4.9 Etická stránka výzkumu**

Etická stránka výzkumu byla podchycena informovaným souhlasem, který umožňoval nahrávání na videokameru a diktafon. Součástí souhlasu bylo i poučení o účelech výzkumu. Probandi byli také informováni, že kdykoli mohou účast na výzkumu ukončit. Stejně tak bylo dbáno na šetrné zacházení s citlivými údaji a výsledky studie budou zveřejněny pouze bez těchto citlivých údajů. Výzkumníci, kteří se na studii

podíleli, jsou vázáni slibem mlčenlivosti pod přísným potrestáním. S tím souvisí i emoční bezpečí probandů výzkumu, které bylo zajištěno edukací výzkumníka, který interview vedl.

## **Závěr**

V průběhu psaní práce jsem přicházela na nové souvislosti, které donutily změnit můj pohled na fenomén terorismu. Jde například o rozsáhlost problematiky, která mi činila potíže při zaměření se na ústřední témata terorismu a také při strukturování jednotlivých kapitol. Nelehké bylo rovněž vymezení pojmu terorismus. Drobné nuance mezi pojmy a obsahem jednotlivých kapitol jsou velmi těžko identifikovatelné. Proto bylo náročné odlišit jednotlivá témata a trvalo déle vhodně práci strukturovat do jednotlivých kapitol a podkapitol. I přes všechny tyto nesnáze, se mi nakonec povedlo dosáhnout cílů, které jsem zmiňovala v úvodu. Podat přehled dané problematiky a usnadnit vstup do tohoto složitého fenoménu, který nás každý den obklopuje více a více. Ačkoli práce nepostihuje kompletně veškerou problematiku daného fenoménu, zmiňuje ty nejdůležitější z nich a odkazuje i na literaturu, která se jednotlivým tématům věnuje podrobněji. Ráda bych shrnula některé zásadní momenty této bakalářské práce:

Můžeme říci, že cílem terorismu je šířit strach a tím dosáhnout změny převážně v politických a náboženských kruzích. Je důležité rozlišovat mezi organizovaným zločinem a terorismem, ačkoli mají mnoho společného. Klasifikace druhů terorismu je komplikovaná, nejčastější klasifikace je dle ideologické příslušnosti, povahy cílů, zaměření násilí a výběru cílů. Snaha o klasifikaci terorismu je jedním z důležitých kroků v boji proti němu. Práce představila různé přístupy k analýze terorismu, které se zabývají příčinami terorismu. Do Hudsonových přístupů patří multifaktorový, politický, organizační, fyziologický a psychologický přístup. Dalším dělením je makrosociální a individuální úroveň Corte Ibáñeze.

Řada psychologických hypotéz a teorií, které vysvětlují psychologii teroristů, vychází z předpokladu metodologického individualismu a abnormality osobnosti. Většina autorů se však přiklání k tomu, že osobnost teroristy není abnormální. Mezi možné příčiny, proč se „normální“ člověk stane teroristou, patří například traumatizující zážitek, frustrace či sociální ovlivňování. Důležité faktory v porozumění psychologii teroristů jsou motivace a vulnerabilita jedince.

Na členy teroristické organizace působí také skupinové vlivy. Struktura a dynamika skupiny ovlivňuje své členy nejen v procesu rozhodování. Je třeba pamatovat na to, že vlivem teroristické skupiny je vnímání reality u jejich členů pokrouceno. Mezi vlivy, kterými skupina ovlivňuje jedince, patří například skupinová

polarizace, konformita, odosobnění nebo efekt rozptýlení zodpovědnosti. Specifickou kategorií je skupinářské myšlení, které vede členy teroristické skupiny ke špatným rozhodnutím. Se skupinovým myšlením souvisí Postův pojem *teroristická psycho-logika*, což je mechanismus, který umožňuje teroristům racionalizovat jejich činy, které páchají pod psychickým nátlakem.

Modely vysvětlení terorismu z pohledu teroristické organizace můžeme rozdělit na organizační a instrumentální. Struktura organizace také působí na jednání členů skupiny. Vlastní strukturu organizace pak dělíme dle specializace, formálnosti a míry centralizace. Role v rámci teroristické organizace jsou buď soběstačné, nebo role vůdcovské.

Návrh výzkumného projektu mapuje proměnné, které působí na jedince a jejichž příčinou se jedinec teroristou stane. Výzkum také sleduje zlomové životní okamžiky jedince, které jej mohly vést ke vstupu do teroristické organizace. Návrh výzkumu má kvalitativní design a hlavní metodou sběru dat je interview. Návrh výzkumu vede k vytvoření přibližně deseti případových studií a následné analýze sebraných dat. Cílem výzkumu je vytvořit hypotézy o proměnných, které se opakovaně vyskytují v životě teroristů. Tyto hypotézy by mohly sloužit jako podklad pro následnou kvantitativní studii.

Myslím si, že se v práci povedlo vytvořit přehled, který na daný fenomén pohlíží z jiného úhlu, než ostatní přehledy a práce na toto téma. Pevně věřím a doufám, že práce poslouží i lidem, kteří se o téma terorismu zajímají a možná osloví i jedince, kteří jsou tímto fenoménem zcela „nepolíbení“. V dnešní době je potřeba „znát a vědět“ a prudce roste a přibývá i potřeba vyznat se právě v problematice terorismu.

## Seznam použité literatury

- Altman, Z. (2002). *Test stromu – příručka*. (Vyd. 2.). Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna.
- Bandura, A. (1998). Mechanisms of Moral Disengagement. In Reich, W. (1998). *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. (161-191). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Borum, R. (2004). *Psychology of Terrorism*. Tampa: University of South Florida.
- Brzybohatý, M. (2009). Předmluva k českému vydání. In Corte Ibáñez, L. (2009). *Logika terorismu*. (XI-XVI). Praha: Academia.
- Combs, C., & Slann, M. (2002). *Encyclopedia of Terrorism*. New York: Facts on File.
- Corte Ibáñez, L. (2009). *Logika terorismu*. Praha: Academia.
- Crenshaw, M. (1998). Questions to Be Answered, Research to Be Done, Knowledge to Be Applied. In Reich, W. (1998). *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. (247-260). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Crenshaw, M. (2000). The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century. *Political Psychology*, 21(2), 405-420.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. (Vyd. 4.). Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Hudson, R. (2010). *Sociology and Psychology of Terrorism*. New York: Nova Science Publishers.
- Chmelík, J. (2004). *Zločin bez hranic: Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu*. Praha: Linde.
- Lang, W., & Brož, Z. (1997). *Elitní jednotky: Lidé, zbraně a operace ve válce proti terorismu*. Praha: Cesty.
- Laurence, J., & Matthews, M. (2012). *The Oxford Handbook of Military Psychology*. New York: Oxford University Press.

- Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., & Maříková, H. (1996). *Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z*. Praha: Karolinum.
- Mika, O. (2003). *Současný terorismus: Řešení krizových situací*. Praha: Triton.
- Milgram, S. (1965). Some Conditions of Obedience and Disobedience to Authority. *Human Relations*, 18(1), 57-76.
- Mullins, S. (2009). Parallels Between Crime and Terrorism: A Social Psychological Perspective. *Studies in Conflict*, 32(9), 811-830.
- Mumuni, A. (2013). *Global Terrorism and its Effects on Humanity: An Overview*. South Africa: WSGF (PTY).
- Phillips, P. (2011). Lone Wolf Terrorism. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 17(1), 1-19.
- Post, J. (1998). Terrorist Psycho-Logic: Terrorist Behavior as a Product of Psychological Forces. In Reich, W. (1998). *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. (25-40). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Post, J., Sprinzak, E., & Denny, L. (2003). The Terrorists in Their Own Words: Interviews With 35 Incarcerated Middle Eastern Terrorists. *Terrorism and Political Violence*, 15(1), 171-184.
- Post, J. (2010). When Hatred is Bred in the Bone: The Social Psychology of Terrorism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1208(1), 15-23.
- Sharpe, M. (2001). *Encyklopedie světový terorismus*. Praha: Svojtka.
- Stedmon, A., & Lawson, G. (2013). Terrorism Psychology: Theory. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 28(2), 91-93.
- Střítecký, V. (2010). Psychologie teroristického jednání. In Souleimanov, E. (2010). *Terorismus: Pokus o porozumění*. (70-90). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Sütalan, Z. (2008). The Causes of Terrorism. *Organizational and Psychological Aspects of Terrorism*, 43(1), 1-12.
- Turvey, B. (2012). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. (4th ed.). Burlington: Academic Press.
- Výrost, J. (2008). *Sociální psychologie*. (Vyd. 2.). Praha: Grada.

Whittaker, D. (2007). *The Terrorism Reader*. (3rd ed.). New York: Routledge.

Zeman, J. (2002). *Terorismus: Historicko-psychologická studie*. Praha: Triton.

## **Přílohy**

### **Příloha 1 – Tematické okruhy a otázky k rozhovoru s probandem**

#### A) Společná část

1. Základní údaje (věk, pohlaví, rodinný status)
2. Osobní a rodinná anamnéza – necháme jedince volně vyprávět jeho příběh, pokud něco chybí, doptáme se.
  - Povězte mi o Vaší rodině a Vašem dětství.
  - Jak dlouho jste navštěvoval/a školu?
  - Co se dělo po škole? Nastoupil/a jste do práce?
  - Jaké jsou důležité životní události, které Vás v životě ovlivnily? Pozitivní i negativní.

Popřípadě se doptáváme na:

- prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal,
- průběh jeho dětství,
- rodinné zázemí (rodiče, sourozenci),
- vztahy s vrstevníky, partnerské vztahy,
- politická a náboženská přesvědčení,
- zdravotní stav jedince,
- sebepojetí jedince.

Matice otázek pro:

#### B) Lone wolf:

3. Práce a motivace jednotlivce
  - Proč jste se rozhodl/a udělat tento čin sám?
  - Nikdy jste neuvažoval/a o vstupu do nějaké organizace, která by Vám s tím pomohla?
  - Co bylo cílem Vašeho jednání?
  - Co Vám takové jednání přinášelo?
  - Jak jste to všechno sám/sama zvládal/a?
  - Co Vám běželo hlavou po tom, co jste zabil/a tolik lidí?

- Cítil/a jste se bezpečně, když všechno záviselo jen na Vás?
- Jak vnímáte a snášíte bezprávi a nespravedlnost?
- Jak vnímáte zodpovědnost za své činy?
- Byl/a jste někdy předtím trestán/a za trestnou činnost?

### C) Teroristé v rámci organizací:

#### 3. Skupinová struktura a dynamika

- Povězte mi něco o skupině, ke které jste se připojil/a.
- Co Vás vedlo k připojení se do skupiny?
- Jak probíhal nábor do skupiny?
- Byla ve skupině nastavena nějaká pravidla?
- Jaký vliv na Vás měla skupina?
- Co bylo cílem Vašeho jednání ve skupině, v níž jste byl/a členem/členkou?
- Co Vám takové jednání přinášelo?
- Jaké byly vztahy ve skupině?
- Obával/a jste se někdy něčeho ve skupině?
- Co Vám běželo hlavou poté, co jste zabil/a tolik lidí?
- Cítíte se jako součást této skupiny?
- Jaká byla Vaše role ve skupině?
- Jak probíhal trénink na pozici, kterou jste měl/a v této skupině?
- Do jaké míry jste měl/a pocit, že skupina táhne za jeden provaz?
- Cítil/a jste se ve skupině bezpečně?
- Jak jste se choval/a ve skupině? Chtěl/a jste se někdy zachovat jinak?  
Co Vám v tom bránilo?
- Jaká byla tolerance vůči odpůrcům?
- Co pro Vás znamenal nepřítel?
- Jaký byl Váš vůdce?
- Jak vnímáte a snášíte bezprávi a nespravedlnost?
- Jak vnímáte zodpovědnost za své činy?
- Byl/a jste někdy předtím trestán/a za trestnou činnost?

## **Příloha 2 – Rozhovor s osobou blízkou, přítelem, kolegou**

- V jakém prostředí pan/paní X vyrůstal/a?
- Byl/a v průběhu života vystaven/a velkým neúspěchům?
- Jak se projevoval/a v kolektivu?
- Byl/a v kolektivu oblíbený/á?
- Jaký vztah s panem/paní X máte?
- Myslel/a jste si někdy, že to se svými názory možná trochu přehání?
- Cítil/a jste se s panem/paní X v bezpečí?
- Snažil/a se Vás někdy zlákat k připojení se k téže organizaci?
- Řekl/a byste o něm/ní, že je agresivní?
- Jak byste pana/paní X popsal/a Vy, podle toho, jak jej znáte?
- Překvapilo Vás, že se dopustil/a takového činu?